

(સમય : સવારે ૯ : ૦૦ થી ૧૨ : ૦૦)

સત્સંગ પ્રાણ - ૧ : પ્રશ્નપત્ર - ૧

સૂચના :- આ પ્રશ્નપત્રમાંથી થોડા-ઘણા પ્રમાણમાં પ્રશ્નો તા. ૧ માર્ચ, ૨૦૨૦ના રોજ લેવાનાર મુખ્ય પરીક્ષામાં પુછાશે. મુખ્ય પરીક્ષામાં જવાબવહીમાં વધારાનાં પાનાં જોડીને તેમાં લખેલા ઉત્તર માન્ય ગણાશે નહિ. પરીક્ષા કાર્યાલય, અમદાવાદની પૂર્વ મંજૂરી લીધા સિવાય, મૂળ પરીક્ષાર્થીના બદલે ‘લહિયા’, ‘ડમી રાઈટર’ કે ‘અન્ય વ્યક્તિ’ દ્વારા લખાઈને આવેલી પરીક્ષાની જવાબવહી રદ ગણવામાં આવશે. એકથી વધારે પ્રકારના જુદા જુદા અક્ષરોવાળા ઉત્તરો માન્ય નહિ ગણાય. છેકછાકવાળા જવાબો માન્ય ગણાશે નહીં. અસ્પષ્ટ અને ઉકેલી ન શકાય તેવા જવાબો માન્ય ગણાશે નહિ. અભ્યાસક્રમના પુસ્તકની છેલ્લી આવૃત્તિનો જ ઉપયોગ કરવો. પરીક્ષાખંડમાં પરીક્ષા દરમ્યાન કોઈ પણ પરીક્ષાર્થીએ મોબાઈલ ફોન તથા ઈલેક્ટ્રોનિક સાધનો જેવાં કે ટેબ્લેટ, લેપટોપ વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ તથા પોતાની પાસે રાખવા પણ નહિ.

(કુલ ગુણ : ૧૦૦)

વિભાગ - ૧ : વચનામૃત - બત્રીસમી આવૃત્તિ, માર્ચ - ૨૦૧૯

- પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો.** [૪]
૧. એકાંતિકનો ધર્મ કોના થકી પમાય છે ?
  ૨. ભગવાનના ભક્તે ભગવાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે સમજવું અને બીજા આગળ શી વાર્તા કરવી ?
  ૩. ગઢડા પ્રથમ ૩૭ પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજને કોણ ન ગમે ?
  ૪. વાસના ટાળવાની પરીક્ષા કઈ રીતે કરવી ?
- પ્ર.૨ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતોમાંથી કોઈ પણ એક દૃષ્ટાંત લખી તેનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરો. (ચાર થી પાંચ લીટીમાં)** [૪]
૧. નાવ અને સમુદ્ર
  ૨. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સોળ હજાર ને એકસો સ્ત્રીઓના દૃષ્ટાંતે જીવની મતિ
- પ્ર.૩ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (ચાર થી પાંચ લીટીમાં)** [૪]
૧. ગઢડા પ્રથમ ૪૭ પ્રમાણે વૈરાગ્યનિષ્ઠાની શી વિશેષતા છે ?
  ૨. ગઢડા પ્રથમ ૨૧માં શ્રીજીમહારાજે કરેલું અક્ષરનું વર્ણન લખો.
  ૩. જીવની ભ્રષ્ટ બુદ્ધિ સારી કરવાનો ઉપાય કયો છે ?
  ૪. કેવા હરિભક્ત ઉપર શ્રીજીમહારાજને વગર કર્યું હેત થાય છે ?
- પ્ર.૪ નીચે આપેલાં અવતરણોની પૂર્તિ કરો.** [૮]
૧. અને જેમ નેત્રે કરીને ..... અતિશય નીચ છે.
  ૨. તેમ ભગવાનને વિષે જે ..... નિર્દોષ થઈ જાય છે.
  ૩. જે કલ્યાણને અર્થે ..... જાડી બુદ્ધિવાળો છે.
- પ્ર.૫ નીચેના પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના વચનામૃતના સંદર્ભનું પ્રમાણ આપી સમજાવો. (ત્રણ થી ચાર લીટીમાં)** [૪]
૧. મહારાજની ભસ્મ ખલાસ થતાં જોબન પગીના પ્રાણ ચાલ્યા ગયા.
  ૨. દુર્યોધને કહ્યું કે “પાંડવો અને દ્રૌપદી વનમાં ભટકતાં હશે ત્યારે હું રાજી થઈશ.”
  ૩. ગિરધરભાઈને હરિકૃષ્ણ મહારાજે દર્શન દઈને કહ્યું : ‘આ પ્રાગજી ભક્ત દ્વારા હું સત્સંગમાં પ્રગટ છું.’
  ૪. તુચ્છ બુદ્ધિવાળા મોહનદાસ બાવાને નીલકંઠવર્ણીની કઠારી અતિ સારી લાગવાથી કઠારીનું વધુ ધ્યાન રાખતો.

વિભાગ - ૨ : ભગવાન સ્વામિનારાયણ જીવનચરિત્ર

ભાગ ૧ - છટ્ટી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૩ અને ભાગ ૨ - છટ્ટી આવૃત્તિ, જૂન - ૨૦૧૨

- પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં)** [૧૨]
૧. વનવિચરણમાં નીલકંઠવર્ણીના યોગથી પ્રભાવિત રાજાઓ (‘નરનારાયણના આશ્રમમાં’ થી ‘સૌરાષ્ટ્રના ભાવભીના પ્રદેશમાં’ સુધીના જ પ્રસંગો)
  ૨. ઘનશ્યામે સ્વજનોના ભાવ પૂર્ણ કર્યા. (‘પુરુષોત્તમનું પ્રાગટ્ય અને બાળલીલા’ થી ‘અયોધ્યાની પુણ્યભૂમિમાં’ સુધીના જ પ્રસંગો)
  ૩. કચ્છનો સત્સંગ
- પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા)** [૮]
૧. ભક્તિના પોષક : બાળ ઘનશ્યામ (‘ઘનશ્યામને ઉપવીત સંસ્કાર’ના જ પ્રસંગો)
  ૨. રામાનંદ સ્વામીના યોગમાં રામદાસ સ્વામી (‘રામાનંદ સ્વામી અને નીલકંઠ વર્ણીનું મિલન’ના જ પ્રસંગો)
  ૩. અમીચંદ અને લાલદાસને વર્ણીનો યોગ (વડોદરામાં) (‘ભાગવત ધર્મ પ્રસારણનું પ્રાંગણ’ના જ પ્રસંગો)
- પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું)** [૧૨]
૧. બોચાસણમાં નીલકંઠવર્ણીએ આપેલા કોલ (તીર્થશ્રેષ્ઠ બોચાસણમાં)
  ૨. શ્રીહરિના સંતો ઉપર ભેખે વર્તાવેલો ત્રાસ
  ૩. શ્રીહરિ જમનાવડમાં
  ૪. સેતુબંધ રામેશ્વરમાં
  ૫. શ્રીહરિ જેતલપુરમાં (‘શ્રીહરિ ઉમરેઠમાં’નો પ્રસંગ)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. [૮]

૧. નરસિંહ મહેતા (પીપલાણા) ('સૌરાષ્ટ્રના ભાવભીના પ્રદેશમાં' થી 'સોરઠમાં વિચરણ' સુધીના જ પ્રસંગો)

૨. મયારામ ભટ્ટ ('સમાધિ દ્વારા શ્રીહરિનાં ઐશ્વર્યનું દર્શન' થી 'રામ, લક્ષ્મણ, જાનકીની મૂર્તિઓ પધરાવવાનો નિષેધ' સુધીના જ પ્રસંગો)

વિભાગ - ૩ : ધાર્મિક વિધાનો અને ભાવનાઓ - સાતમી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૪ અને સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. [૫]

૧. ગર્ભમાં મળેલ સંસ્કારોનાં બે દૃષ્ટાંતો આપો.

૨. ઘરમંદિરની આવશ્યકતા શા માટે છે ?

૩. મંદિરમાં શાની ભાવના દૃઢ થાય છે ?

૪. શિક્ષાપત્રી એટલે કેવો ગ્રંથ ?

૫. મનુસ્મૃતિ પ્રમાણે બ્રાહ્મમુહૂર્તની નિદ્રા શેનો નાશ કરે છે ?

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ એકનો મુદ્દાસર જવાબ લખો. (દસેક લીટીમાં) [૩]

૧. ટી.વી. અંગે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ શું કહે છે ?

૨. મંદિર શા માટે ?

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (પંદર થી વીસ લીટીમાં) [૬]

૧. તિલક-ચાંદલો શું છે ?

૨. નિત્યપૂજાવિધિની ક્રમિક પદ્ધતિ શી છે ? ('પૂજાનો આદર્શ સમય' થી 'મૂર્તિઓની ગોઠવણી' સુધી જ)

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ લખો. (ચાર થી પાંચ લીટીમાં) [૬]

૧. નિત્યપૂજામાં કોની કોની મૂર્તિઓ રાખી શકાય ? મૂર્તિઓ કેવી હોવી જોઈએ ?

૨. ઘરસભા એટલે....

૩. ગુરુની મૂર્તિપૂજા શા માટે ?

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર નિબંધ લખો.

(પાંત્રીસ થી ચાલીસ લીટીમાં)

[૧૫]

૧. વચનામૃત વિરલ અમૃત વર્ષા : અક્ષરપુરુષોત્તમમય બનવાનો આદેશ

(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : એપ્રિલ-૨૦૧૮, પા. નં. ૬-૮)

૨. અબુધાબીમાં બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરનો શિલાન્યાસ

(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : મે-૨૦૧૮, પા. નં. ૨૧-૩૧, ૪૮-૫૦)

૩. વચનામૃત : સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સત્ત્વ-તત્ત્વ, સામર્થ્ય અને પ્રભાવનો રહસ્ય ગ્રંથ

(સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ : મે-૨૦૧૮, પા. નં. ૧૬-૧૮, ૪૮)

*

*

*

❏ અગત્યની જાહેરાત ❏ તમામ પરીક્ષાર્થીઓ આપણી સંસ્થાની દર્શાવેલી website - link પરથી જૂનાં વર્ષોનાં પ્રશ્નપત્રો તથા મુખ્ય પરીક્ષાના જ ઉકેલપત્રો નિઃશુલ્ક ડાઉનલોડ કરી શકશે તથા તેની પ્રિન્ટ પણ કાઢી શકશે.

<http://www.baps.org/Satsang-Exams.aspx>

પરીક્ષાર્થી શ્રી,

સસ્નેહ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા માર્ચ ૨૦૨૦ના નિબંધોની પૂર્વ તૈયારી માટે

નીચે જણાવેલ માર્ગદર્શન અને સૂચનો ધ્યાનમાં લેવા વિનંતી.

૧. નિબંધ એટલે કોઈ નિશ્ચિત વિષય ઉપર વ્યવસ્થિત, ચિંતનપૂર્વક અને મુદ્દાસરનું લખાણ. સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષામાં પૂછાતા નિબંધો સામાન્ય જ્ઞાનના આધારે, પરીક્ષાર્થીના દૈનિક જીવનમાં સત્સંગના સદ્વાંચન અને કથા શ્રવણ અને મનન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનની કસોટી કરતા ૩૫ થી ૪૦ લીટીમાં લખવાના હોય છે.
૨. પરીક્ષાર્થીઓની માગણીને માન આપીને પ્રી-ટેસ્ટમાં પૂછાનાર નિબંધોના વિષયો અગાઉથી પરીક્ષાર્થીના એકાઉન્ટમાં અપલોડ કરવામાં આવ્યા છે.
૩. પ્રી-ટેસ્ટમાં જે તે પરીક્ષામાં પૂછાનાર નિબંધોના ત્રણે ત્રણ વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. માર્ચ ૨૦૨૦ની ફાઈનલ પરીક્ષામાં આ ત્રણ વિષયોમાંથી કોઈપણ એક નિબંધ ચોક્કસપણે પૂછાશે જ. માટે જો આપ આ ત્રણે ત્રણ વિષયો તૈયાર કરશો તો આપ ચોક્કસપણે એક નિબંધ મુખ્ય પરીક્ષામાં ખૂબ જ સારી રીતે લખી શકશો.
૪. આ નિબંધોનું સામાન્ય બંધારણ, લખાણ(મેટર) જૂના ‘સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ’માંથી લેવામાં આવે છે.
૫. અહીં આપેલા નિબંધોનું લખાણ કેવળ દિશા સૂચક છે. આ જ લખાણ ગોખીને પરીક્ષામાં લખવાની જરૂર નથી. આથી વિશેષ સારા મુદ્દાઓનું ચિંતન-મનન કરી આપની રીતે પૂર્વ તૈયારી કરીને લખી શકો છો.
૬. ગુજરાતી માધ્યમ (ભાષા) સિવાયના પરીક્ષાર્થીઓ માટે : આ નિબંધોનું મૂળ પ્રકાશન ગુજરાતી ભાષામાં જ હોવાથી તેનું શબ્દશઃ ભાષાંતર ન કરતાં, તેનો ભાવાર્થ સમજીને પરીક્ષાર્થીએ પોતાની રીતે સમજીને તૈયારી કરવાની રહેશે. પરીક્ષા કાર્યાલય અંગ્રેજી કે હિન્દી ભાષામાં આ નિબંધોનું ભાષાંતર આપી નહિ શકે. તેથી ભાષાંતર કરવા અંગેનો પત્રવ્યવહાર કે ઈ-મેલ પણ પરીક્ષા કાર્યાલયને કરશો નહિ તેવી નમ્ર વિનંતી છે.
૭. ગુજરાતી ભાષા વાંચી, લખી કે બોલી ન શકતા હોય તેવા પરીક્ષાર્થીઓએ માતા-પિતા, વડીલો કે અન્ય સ્વજનો-સ્નેહીઓ પાસે વંચાવીને નિબંધનો ભાવાર્થ સમજી પોતાની રીતે, પોતાના શબ્દોમાં લખીને તૈયારી કરવાની રહેશે.
૮. One essay from the list of essays will be asked in the Final Examination of March-2020.

સત્સંગ પ્રાજ્ઞ ખંડ - ૧

નિબંધ - ૧

વચનામૃત વિરલ અમૃત વર્ષા : અક્ષરપુરુષોત્તમમય બનવાનો આદેશ

The Divine Call of the Vachanamrut: To Become Engrossed in Akshar-Purushottam

- સાધુ ભદ્રેશદાસ

ભૂમિકા

વચનામૃત એક વિરલ અમૃત વર્ષા છે. અહીં જે કંઈ કહેવાયું છે — તે અ-મૃત છે. અમૃત એટલે સનાતન. મૃત એટલે જે ટળી જાય અ-મૃત એટલે અટલ. અ-મૃત એટલે સત્ય. સત્ એટલે હોવું. જે સદાય જેમ છે તેમ જ રહે તેને સત્ય કહેવાય. વચનામૃત સત્ય સિદ્ધાંતોનું શાસ્ત્ર છે. સિદ્ધાંતો હંમેશાં સનાતન જ હોય છે. જે સનાતન હોય તેને જ સિદ્ધાંત કહેવાય. વચનામૃતમાં પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણે અમૃતમય સિદ્ધાંત વરસાવ્યો છે. આ અમૃતમય સિદ્ધાંત અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની વચનામૃતમાં ઝળહળી રહ્યો છે તે પ્રસ્તુત લેખમાં જોઈશું.

અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંતનું શાસ્ત્ર

પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ અતિ કૃપાળુ છે. તેમની અનંત કૃપા આપણી ઉપર વરસી છે. તેમાં સૌથી મોટી કૃપા એ છે કે તેમણે સત્ય સનાતન સિદ્ધાંતનો પ્રકાશ કર્યો. એક દાર્શનિક તત્ત્વસિદ્ધાંત ઉજાગર કર્યો. કેવળ ઉજાગર કર્યો એટલું જ નહીં, પરંતુ યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ તેનું પ્રસ્થાપન કર્યું અને તેને આત્મસાત્ કરનારો એક વિશાળ અનુયાયી વર્ગ ધરાવતો સંપ્રદાય પણ તૈયાર કર્યો. આ સત્ય સનાતન દાર્શનિક સિદ્ધાંત એટલે અક્ષર-પુરુષોત્તમ સિદ્ધાંત છે. વેદ-વેદાન્તાદિ સકલ શાસ્ત્રોમાં જે જે આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, તે બધા જ સિદ્ધાંતોને સંપૂર્ણપણે પોતામાં સમાવી લેતો આ અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંત છે. સમગ્ર વચનામૃત ગ્રંથમાં આ સિદ્ધાંત યથાર્થ રીતે પ્રબોધિત અને પ્રસ્થાપિત થયો છે. આ અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંત સમજાવવા માટે જ સમગ્ર વચનામૃત ગ્રંથનું સંપાદન થયું છે.

સહજાનંદ શ્રીહરિના હૃદયગત અભિપ્રાય સમો વચનામૃતનો આ પરમ સિદ્ધાંત, આપણા સંપ્રદાયમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનની પરાભક્તિમાં નિત્ય દાસભાવે રમમાણ રહેતા, સદા પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ ભગવાનને સમ્યક્ પોતાને વિષે ધારણ કરી રાખતા એવા બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુણાતીત ગુરુઓએ જ વિશેષપણે પ્રવર્તાવ્યો. તેઓએ જ સંપ્રદાયમાં વચનામૃતને અતિ વિશિષ્ટ, અતિ મૌલિક અને અભૂતપૂર્વ તત્ત્વસિદ્ધાંતને દર્શાવનાર સૈદ્ધાંતિક શાસ્ત્ર તરીકે જોવાનો વિશિષ્ટ દૃષ્ટિકોણ આપ્યો. આથી જ, જે મુમુક્ષુઓએ ઉપરોક્ત ગુણાતીત ગુરુહરિના પ્રસંગ દ્વારા વચનામૃતનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કર્યો અને એકાગ્ર ચિત્તથી તેનાં વાક્યોનું મનન-ચિંતન કર્યું, તે મુમુક્ષુઓને વચનામૃત ગ્રંથનો પરમ સાર આ અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંત જ છે — એ હકીકત સમજાયા વગર અને જીવમાં દૃઢ થયા વગર રહી નથી.

વિભિન્ન રુચિ ધરાવતા મુમુક્ષુઓ

અનાદિ અજ્ઞાનથી બંધાયેલા આપણને સૌને માયાનાં દુઃખોથી છૂટવું છે, પરમ આનંદને ભોગવવો છે અને પરમ કલ્યાણ પામવું છે. તે પરમ કલ્યાણને યોગ્ય મનુષ્ય શરીર પણ આપણને મળ્યું છે. એમ છતાં સૌના પૂર્વ જન્મના સંસ્કારો જુદાં જુદાં છે, સૌની વાસનાઓ જુદી જુદી છે, દરેકને દેશ-કાળ સમાન પ્રાપ્ત નથી થયા, સામાજિક વાતાવરણ, કૌટુંબિક વાતાવરણ, મિત્રમંડળ કે સોબત વગેરે પણ સરખું નથી. પરિણામે સૌની શ્રદ્ધા, કાર્યશૈલી તથા તથ્યને સમજવાની રીત વગેરેમાં વિભિન્નતા જોવા મળે છે. આથી જ મુમુક્ષુઓની સાધનાના પ્રકારોમાં અને રુચિમાં પણ ભિન્નતા જોવા મળે છે. કોઈ ભજન-ભક્તિ દ્વારા પરમ આનંદને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે તો કોઈ જ્ઞાન-સમજણનું અંગ રાખી પરમાનંદને ઇચ્છે. કોઈને નિશ્ચય દૃઢ કરવો છે, તો કોઈને સેવા કરવી છે. કોઈ યોગસાધના દ્વારા શાંતિ ઇચ્છે છે તો કોઈ ધ્યાન દ્વારા સમાધિનિષ્ઠ થવા ઝંખે છે. કોઈને આત્મચિંતન કરવું છે તો કોઈને જગતની સૃષ્ટિ અને પ્રલયનો વિચાર કરી વૈરાગ્યને પામવું છે. આમ, પોતપોતાના અંગ પ્રમાણે — અભિરુચિ પ્રમાણે અધ્યાત્મ-સાધકો સાધના કરતા હોય છે.

સકળ સાધનાઓ અક્ષરપુરુષોત્તમમય

વચનામૃત ગ્રંથની એ વિશેષતા છે કે વિશિષ્ટ અંગ કે અભિરુચિ રાખતાં, ઉપર કહ્યા તે પ્રકારના પ્રત્યેક અધ્યાત્મ-સાધકોને આપણા જ અંગને અનુકૂળ, આપણી જ અભિરુચિને અનુકૂળ એવી પરમ સત્ય અને સંપૂર્ણ સૈદ્ધાંતિક સાધના અહીં સંપૂર્ણ સ્પષ્ટતા સાથે, સરળતા સાથે અને સચ્છાસ્ત્રોના સમર્થન સાથે પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવી છે.

એમાં પણ સાશ્વર્ય આનંદ પમાડે એવી વાત તો એ છે કે, વચનામૃતમાં જ્યાં જ્યાં અધ્યાત્મની પરમ કલ્યાણપ્રદ સાધનાઓનું પ્રતિપાદન થયું હોય, ત્યાં બધે જ અક્ષર-પુરુષોત્તમ દર્શનનું પ્રસ્થાપન થયું છે. અધ્યાત્મમાર્ગની સકળ સાધનાઓ અક્ષર-પુરુષોત્તમમય બને છે ત્યારે જ સાચું ફળ આપે છે, એ વાત વચનામૃતમાંથી દીવા જેવી ચોખ્ખી સમજાઈ જાય છે. આવો, વચનામૃતમાંથી જ તેનાં કેટલાંક ઉદાહરણો જોઈએ.

જ્યાં ભક્તિ ઝળહળે અક્ષરપુરુષોત્તમમય

‘જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેને જ પુરુષોત્તમની ભક્તિનો અધિકાર છે.’ (વચનામૃત લોચા પ્રકરણ ૭)

ભગવાનની ભક્તિના નિરૂપણ પ્રસંગે સહજાનંદ શ્રીહરિના મુખે બોલાયેલું ઉપરોક્ત વાક્ય વચનામૃતમાં નોંધાયું છે.

શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ વગેરે અનેક પ્રકારની ભક્તિ ભક્તોના રુચિભેદથી આચરવામાં આવે છે. પરંતુ તે દરેક પ્રકારની ભક્તિમાં જે બાબત અવશ્યપણે પ્રત્યેક ભક્તે આત્મસાત્ કરવાની છે તે ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં આવી છે.

બ્રહ્મરૂપ થવું એટલે અક્ષરરૂપ થવું. વચનામૃતનો આ સંદર્ભ અક્ષરરૂપ થવાના સિદ્ધાંતને કઈ કક્ષાએ મૂકે છે તે અહીંના શબ્દો વિચારવાથી ખ્યાલ આવશે. ‘અધિકાર’ શબ્દ વાપરીને શ્રીજીમહારાજ પુરુષોત્તમની ભક્તિ કરનાર પ્રત્યેક સાધકને બ્રહ્મરૂપ થવાની — અક્ષરરૂપ થવાની અનિવાર્યતાથી સજાગ કરે છે. જો કોઈ અક્ષરરૂપ ન થાય તો તેને પુરુષોત્તમની ભક્તિનો અધિકાર જ નથી! કેટલી ભારે આ વાત છે! પણ સત્ય સનાતન સિદ્ધાંત છે એટલે શ્રીજીમહારાજ કૃપા કરીને કહે છે. શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ વગેરે જેમ ભક્તની રુચિ અનુસાર ભક્તિમાં વિકલ્પો આપ્યા છે, તે રીતે અક્ષરરૂપ થવું એ કોઈ વિકલ્પ નથી. એ તો ફરજિયાત છે. શ્રવણ કરનાર ભક્ત કદાચ કીર્તન ન પણ કરે, કીર્તન કરનાર કદાચ શ્રવણ ન પણ કરે, શ્રવણ કરનાર પણ સતત શ્રવણ ન પણ કરે, કીર્તન કરનાર સતત કીર્તન ન પણ કરે, તેમાં કેટલીક શારીરિક મર્યાદાઓ હોય, એટલે બધું એકસાથે કે સતત ન થઈ શકે. પરંતુ બ્રહ્મરૂપ થવાની — અક્ષરરૂપ થવાની વાત જુદી છે. તેમાં કોઈ બાંધછોડ નથી. શ્રવણભક્તિ કરનાર હોય કે કીર્તનભક્તિ કરનાર હોય કે પછી અન્ય ભક્તિ કરનાર હોય; પ્રત્યેક ભક્તે અક્ષરરૂપ થવું જ પડે એમ અહીં સિદ્ધાંત કર્યો છે.

આમ, પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ પ્રબોધિત ભક્તિનો સિદ્ધાંત અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની વચનામૃતમાં ઝળહળી રહ્યો છે.

જ્યાં બ્રહ્મજ્ઞાન ઝળહળે અક્ષરપુરુષોત્તમમય

બ્રહ્મજ્ઞાન સકળ શાસ્ત્રનો સાર છે. ભારતીય વેદાંત પરંપરાને અનુસરતા સંપ્રદાયોનો તત્ત્વસિદ્ધાંત બ્રહ્મ તત્ત્વના નિરૂપણ ઉપર ખૂબ આધાર રાખે છે. પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ ભગવાને વચનામૃતમાં બ્રહ્મજ્ઞાનની યથાર્થ વ્યાખ્યા કરી છે. વચનામૃતના શબ્દો આ પ્રમાણે છે —

‘જે બ્રહ્મજ્ઞાનનો માર્ગ છે તેમાં તો એમ સમજવું જે... એ બ્રહ્મ જે તે પ્રકૃતિપુરુષ આદિક સર્વેના કારણ છે ને આધાર છે ને સર્વને વિષે અંતર્યામી શક્તિએ કરીને વ્યાપક છે... અને એ બ્રહ્મ થકી પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ

બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે, એમ સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ બ્રહ્મ સંગાથે એકતા કરીને પરબ્રહ્મની સ્વામી-સેવકભાવે ઉપાસના કરવી.’ (વચનામૃત ગદ્યા મધ્ય પ્રકરણ ૩)

ઉપરોક્ત એક સંદર્ભ દ્વારા ભગવાન સ્વામિનારાયણે સકળ શાસ્ત્રોમાં નિરૂપાયેલ બ્રહ્મવિદ્યાનું પરમ સત્ય રહસ્ય ઉદ્ઘાટિત કરી દીધું છે. બ્રહ્મજ્ઞાનની આ વ્યાખ્યામાં અક્ષરબ્રહ્મ અને તેથી પર એવા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એમ બે દિવ્ય તત્ત્વોનું નિરૂપણ થયું છે. આ બંને તત્ત્વોને સમજે તો જ બ્રહ્મજ્ઞાન સંપૂર્ણતા પામે છે. બેમાંથી એકાદને પણ ન જાણે તો બ્રહ્મજ્ઞાન અધૂરું રહી જાય. આ બ્રહ્મજ્ઞાનને જ શાસ્ત્રોમાં બ્રહ્મવિદ્યા કહેવામાં આવે છે. આથી જ વચનામૃતમાં જ્ઞાનીનું લક્ષણ વર્ણવતાં કહેવામાં આવ્યું કે ‘જ્ઞાની છે તે તો બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે છે અને ભગવાનનો મહિમા યથાર્થપણે જાણે છે.’ (વચનામૃત ગદ્યા પ્રથમ પ્રકરણ ૫૬)

અક્ષરરૂપે વર્ત્યા વગર અને પુરુષોત્તમના મહિમાને સમજ્યા વગર સંપૂર્ણ જ્ઞાની થઈ જ નથી શકાતું – એમ આ શબ્દોનું તાત્પર્ય છે.

આમ, પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ પ્રબોધિત બ્રહ્મજ્ઞાન એટલે કે બ્રહ્મવિદ્યા પણ અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની વચનામૃતમાં ઝળહળી રહી છે.

જ્યાં નિશ્ચય ઝળહળે અક્ષરપુરુષોત્તમમય

અનેક સાધકો ભગવત્સ્વરૂપનો નિશ્ચય પ્રાપ્ત કરવા કઠિન સાધના કરતા હોય છે. નિશ્ચય એટલે અચળ, સ્થિર અને દૃઢ સમજણ. ભગવાનના સ્વરૂપનો, ખાસ કરીને પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવાનો ઉપદેશ વચનામૃતમાં અનેક વાર કરવામાં આવ્યો છે. અધ્યાત્મ-માર્ગે ચાલતો સાધક જ્યારે પ્રગટ ભગવાનના નિશ્ચયની સાધના કરતો હોય ત્યારે તેને તે નિશ્ચયનું યથાર્થ લક્ષણ ખ્યાલ હોવું જરૂરી છે. વચનામૃતમાં નિશ્ચયનું યથાર્થ લક્ષણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. તે લક્ષણના શબ્દો આ પ્રમાણે છે –

‘અષ્ટાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ તે જે અક્ષરને વિષે અણુની પેઠે જણાય છે, એવું જે પુરુષોત્તમ નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે, તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ.’ (વચનામૃત લોચા પ્રકરણ ૧૨)

પરમાત્મ-સ્વરૂપના નિશ્ચયની સાધના કરતો મનુષ્ય ધીરે ધીરે નિશ્ચયનાં સોપાન સર કરતો જાય છે. તે નિશ્ચય જ્યારે પરાકાષ્ઠાએ પહોંચે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કહેવાય. આ વચનામૃતમાં નિશ્ચયની સાથે ‘ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ’ એવાં બે વિશેષણો જોડીને અધ્યાત્મ-સાધનાના ગૌરીશિખરનાં દર્શન કરાવ્યાં છે. જો કે અહીં ભગવત્સ્વરૂપના નિશ્ચયમાં પુરુષોત્તમની ઉપાસનાને જ મુખ્યપણે દર્શાવવામાં આવી છે, પરંતુ સાથે સાથે તે ઉપાસના જ્યારે અક્ષરરૂપ થઈને કરવામાં આવે તો જ તે ઉપાસકનો નિશ્ચય ઉત્તમતા અને નિર્વિકલ્પતા પ્રાપ્ત કરી શકે – એમ અહીં નિશ્ચયનો નિશ્ચિત સિદ્ધાંત પણ સ્પષ્ટ રીતે પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે.

આમ, પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ પ્રબોધિત ભગવત્સ્વરૂપનો નિશ્ચય અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની વચનામૃતમાં ઝળહળી રહ્યો છે.

જ્યાં આત્મનિષ્ઠા ઝળહળે અક્ષરપુરુષોત્તમમય

અધ્યાત્મપંથે ચાલનાર ઘણા મુમુક્ષુઓને આત્મચિંતનનું અંગ હોય છે. પોતાના આત્માનું અનુસંધાન કરવા ઈચ્છતા આવા ઉપાસકોને સ્વામિનારાયણ ભગવાને સુંદર માર્ગદર્શન આપ્યું છે. યથાર્થ અને સંપૂર્ણ ફળ આપે તેવા આત્મવિચાર કરતી વખતે થતી પ્રક્રિયાને તેઓએ વચનામૃતમાં દર્શાવી છે. તેમાં પ્રથમ તો અંતઃકરણની વૃત્તિઓ એટલે કે વિચારો બહાર જગતના વિષયોમાં ભમતી હોય ત્યાંથી સંકેલાઈને પોતાના આત્માને વિષે સ્થિર થાય છે તેમ કહ્યું. ત્યારપછી તેમણે કહ્યું –

‘ને પછી ઈન્દ્રિયોની ને અંતઃકરણની જે વૃત્તિ છે તે આત્માને વિષે લીન થઈ જાય છે ત્યારે એ જીવના વાસનાલિંગ દેહનો નાશ થયો કહેવાય છે... અને પોતાના આત્માનું બ્રહ્મરૂપે દર્શન થાય છે ને તે બ્રહ્મને વિષે પરબ્રહ્મ જે નારાયણ તેનું પણ દર્શન થાય છે... એવી રીતની અખંડ સ્થિતિ રહે એ આત્મનિષ્ઠાની અતિ ઉત્તમ દશા છે.’ (વચનામૃત ગદ્યા મધ્ય પ્રકરણ ૬૨)

વચનામૃતના આ શબ્દો આત્મચિંતનને આત્મનિષ્ઠા સુધી પહોંચાડે છે અને આત્મનિષ્ઠાને અક્ષરપુરુષોત્તમ નિષ્ઠામાં પરિણત કરે છે.

આમ, પરબ્રહ્મ સ્વામિનારાયણ પ્રબોધિત આત્મનિષ્ઠાની ઉત્તમ દશા પણ અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની વચનામૃતમાં ઝળહળી રહી છે.

આમ, વચનામૃતની સકળ આધ્યાત્મિક બાબતો અક્ષર- પુરુષોત્તમમય બની ઝળહળી રહી છે. અને સમગ્ર વચનામૃત પ્રત્યેક આધ્યાત્મિક બાબતોમાં આપણને અક્ષરપુરુષોત્તમમય બનવાનો આદેશ કરે છે. તેમાં પણ ભક્તિ, બ્રહ્મજ્ઞાન, નિશ્ચય, આત્મનિષ્ઠા વગેરેની છણાવટ આપણે આ અંકમાં જોઈ. અન્ય આધ્યાત્મિક બાબતો વિશે આપણે આવતા અંકે જોઈશું.

એ સુવિદિત છે કે વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મની વાત કરતા હતા ત્યારે પોતાની જ વાત કરતા હતા. અને અક્ષરબ્રહ્મની વાત કરતા હતા ત્યારે તે સમયે વિરાજતા મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની જ વાત કરતા હતા. સંપ્રદાયના ઇતિહાસમાં આ વાત સચવાઈ છે. એ ગુણાતીત અક્ષરબ્રહ્મની પરંપરા આજે પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુહરિ રૂપે પ્રગટ છે.

આ રીતે વચનામૃતના આ કૃપા સભર ઉપદેશો દ્વારા જાણે શ્રીજીમહારાજ સ્વયં આપણને વરદાન આપી રહ્યા છે કે –

‘હે મારા વ્હાલા આશ્રિતો! આપ સૌ બધું કરો, પણ અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની કરો, આપ સૌને સર્વાર્થ-સિદ્ધિ થઈ જશે.’

આપણે સૌ પરમ ભાગ્યશાળી છીએ કે આપણને પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અને પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ જેવા ગુણાતીત ગુરુહરિની પ્રાપ્તિ થતાં વચનામૃતમાં કહેલ અક્ષર અને પુરુષોત્તમ બંને દિવ્ય તત્ત્વો એક સાથે પ્રાપ્ત થઈ ગયાં. કારણ કે આપણી ગુણાતીત ગુરુપરંપરા સાક્ષાત્ અક્ષરબ્રહ્મ છે અને તેમનામાં પુરુષોત્તમ નારાયણ સદૈવ અને સમ્યક્ રહ્યા છે.

ખરેખર, આજે જેને પ્રગટ ગુરુહરિ મહંત સ્વામી મહારાજ મળ્યા છે અને ઓળખાયા છે તેનું જીવન વચનામૃતમાં કહેલ સિદ્ધાંત પ્રમાણે અક્ષરપુરુષોત્તમમય બની ઝળહળી રહ્યું છે.

અસ્તુ. (ક્રમશઃ) ◆

નિબંધ - ૨

અબુધાબીમાં બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરનો શિલાન્યાસ

The Foundation Stone-Laying Ceremony of the BAPS Hindu Mandir in Abu-dhabi

સદીઓથી ભારત અને અખાતી આરબ દેશો વચ્ચે સાંસ્કૃતિક સંબંધની એક નિરાળી ગંગા વહેતી રહી છે. તેમાંય ખાસ કરીને યુ.એ.ઈ. એટલે કે યુનાઈટેડ આરબ એમીરેટ્સના ૭ આરબ દેશોનો સંઘ ભારત અને હિન્દુઓ સાથે ખૂબ પુરાણો નાતો ધરાવે છે. દુબઈ, અબુધાબી, શારજાહ વગેરે આરબ રજવાડાંઓમાં હિન્દુઓએ દાયકાઓથી વેપાર-ધંધા સાથે સ્થાયી થઈને પોતાની સાંસ્કૃતિક-ધાર્મિક પરંપરાને જાળવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આ ઈસ્લામિક આરબ દેશોમાં દાયકાઓથી વસતા એ હિન્દુઓ અને ભારતીયો હવે હર્ષભેર ગૌરવની લાગણી અનુભવી રહ્યા છે. કારણ કે, બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કરેલા સંકલ્પ અનુસાર હવે આ આરબ ભૂમિ પર રચાઈ રહ્યું છે ભવ્ય હિન્દુ મંદિર.

ઉલ્લેખનીય છે કે સન ૧૯૮૭માં બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ અહીંની આરબ ભૂમિ પર પધાર્યા હતા ત્યારે તેઓએ અહીં વસતા હિન્દુઓની ધર્મભાવનાનું પોષણ કરવા એક પવિત્ર સંકલ્પ કર્યો હતો કે આરબ ભૂમિ પર સંસ્કૃતિધામ ભવ્ય હિન્દુ મંદિરનું નિર્માણ થાય. બે દાયકાઓના પ્રયાસ પછી આજે એ સંકલ્પ સાકાર થઈ રહ્યો છે. તેઓના એ સંકલ્પને સાકાર કરતો અનોખો અવસર બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના આધ્યાત્મિક વડા ગુરુહરિ પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજના સાંનિધ્યમાં અબુધાબી ખાતે તા. ૨૦ એપ્રિલ, ૨૦૧૮ના રોજ યોજાઈ ગયો. એ અવસર હતો – અબુધાબીમાં રચાઈ રહેલા બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરનો ભવ્ય શિલાન્યાસ વિધિ.

આ અવસર માટે જ પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ ૫૦થી વધુ સંતોના સંઘ સાથે યુ.એ.ઈ.ની ૧૧ દિવસીય યાત્રાએ પધાર્યા હતા. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના અનુગામી તરીકે યુ.એ.ઈ. ખાતેની તેઓની આ સર્વપ્રથમ ધર્મયાત્રા હતી.

યુ.એ.ઈ.ની ધરતી પર આગમન અને સ્વાગત

યુ.એ.ઈ.ની ધરતી પર પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજની પધરામણી થાય તે માટે યુ.એ.ઈ.ના ભારતીય સમાજ વતી અગ્રણી ભારતીય ઉદ્યોગપતિ શ્રી ડૉ. બી. આર. શેટ્ટી પોતાનું ચાર્ટર્ડ વિમાન લઈને ખૂબ ભક્તિભાવપૂર્વક સ્વામીશ્રીને અમદાવાદ ખાતે લેવા આવ્યા હતા. શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજને લઈને સ્વામીશ્રી, ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામી અને સંતવંદે ૧૮ એપ્રિલ, ૨૦૧૮ની સવારે બરાબર ૧૧-૦૦ વાગ્યે અમદાવાદ હવાઈ મથકેથી દુબઈ જવા પ્રસ્થાન કર્યું.

લગભગ અઢી કલાકની હવાઈ મુસાફરી બાદ દુબઈના સમય પ્રમાણે બરાબર મધ્યાહને ૧૨-૩૦ વાગ્યે દુબઈના ‘શેખ મકતુમ આંતરરાષ્ટ્રીય હવાઈમથક’ પર સ્વામીશ્રીના વિમાને ઉતરાણ કર્યું ત્યારે હવાઈમથકે સ્વામીશ્રીનું સ્વાગત કરવા આવેલા હરિભક્તોમાં રોમાંચ છલકાઈ ઊઠ્યો હતો.

આજે સ્વામીશ્રીનું સ્વાગત કરવા માટે અબુધાબીના રાજવી પરિવારના વરિષ્ઠ સદસ્ય અને યુ.એ.ઈ.ના મંત્રીવર્ય શ્રી શેખ નહ્યાન મુબારક અલ નહ્યાન અને અન્ય આરબ ઉમરાવો એરપોર્ટ પર ઉપસ્થિત હતા. વિમાનમાંથી પ્રથમ ઠાકોરજી લઈને બ્રહ્મવિહારી સ્વામી ઊતર્યા અને ત્યારબાદ સ્વામીશ્રી ઊતર્યા ત્યારે એરપોર્ટ પર યુ.એ.ઈ.ની સરકાર તરફથી વિમાન સુધી લાલ જાજમ બિછાવીને તેઓનું વિશિષ્ટ સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. સ્વામીશ્રીએ યુ.એ.ઈ.ની ધરતી પર પ્રથમ પગલું માંડ્યું ત્યારે તેઓને

વધાવવા માટે શ્રી શેખ નહ્યાન ઝડપથી પગલાં ભરતાં અન્ય આરબ ઉમરાવો સાથે વિમાનનાં સોપાનો સુધી આવી પહોંચ્યા અને સરકાર વતી સ્વામીશ્રીનું ઉષ્માભર્યું સ્વાગત કરતાં હસ્તધૂનન કરીને તેઓ ભાવપૂર્વક સ્વામીશ્રીને ભેટી પડ્યા હતા. સ્વામીશ્રીએ પણ તેમના પર ખૂબ સ્નેહ વરસાવ્યો. બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ મહંત સ્વામી મહારાજ વતી તેઓને જણાવ્યું કે સ્વામીશ્રી અહીં ભગવાન અને આ સમગ્ર દેશ પર તેઓના આશીર્વાદ લઈને અહીં પધાર્યા છે.

શ્રી શેખ નહ્યાને સ્વામીશ્રીને કહ્યું: ‘અમે આપની આતુરતાથી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. આપના આશીર્વાદ અને આપના આગમનથી હું, અમારો દેશ અને અમારો આ સમગ્ર પ્રદેશ સહિત સૌ કોઈ ધન્ય થયા છીએ. આ યુ.એ.ઈ.ને આપ આપનું ઘર માનજો. આપના આ ઘરમાં જ આપનું સ્વાગત છે.’

ત્યારબાદ સ્વામીશ્રીનો હાથ પકડીને તેઓ બિછાવેલી લાલ જાજમ પરથી પસાર થઈને મહાનુભાવોના સત્કાર કક્ષમાં સ્વામીશ્રીને લઈ આવ્યા. મહંત સ્વામી મહારાજે તેઓને કહ્યું કે ‘અમે થોડા મોડા પડ્યા અને આપને દૂરથી અહીં આવીને રાહ જોવી પડી તે બદલ અમે દિલગીર છીએ.’ ત્યારે શ્રી શેખ નહ્યાને કહ્યું: ‘આપના સ્વાગત માટે તો અમે અઠવાડિયાંઓ સુધી રાહ જોવા તૈયાર છીએ.’

એમ કહીને તેઓએ કહ્યું કે ‘આપ એક આધ્યાત્મિક મહાપુરુષ છો. તે મારા હૃદયમાં હું અનુભવી શકું છું.’

ઉલ્લેખનીય છે કે પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજની યુ.એ.ઈ.ની ૧૧ દિવસીય આ યાત્રામાં તેઓને ‘સ્ટેટ ગેસ્ટ’ એટલે કે ‘રાજ અતિથિ’ તરીકેનું બહુમાન આપવામાં આવ્યું છે, જે થોડા સમય પૂર્વે ખ્રિસ્તી ધર્મના વડા નામદાર પોપ ફ્રાન્સીસને યુ.એ.ઈ.ની સરકાર દ્વારા આપવામાં આવ્યું હતું.

મહંત સ્વામી મહારાજ ખાસ મહાનુભાવોના કક્ષમાં પધાર્યા ત્યારે ભારતીય પારંપરિક વેશભૂષામાં બાળકોએ પુષ્પવર્ષા કરીને તેઓનું યુ.એ.ઈ.ની ભૂમિ પર અભિવાદન કર્યું. પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ અને શેખ નહ્યાને આ પ્રસંગે શુભ સંકલ્પો સાથે યુ.એ.ઈ.ના શાસકો અને પ્રજા માટે માંગલિક પ્રાર્થનાઓ કરી હતી.

અહીંથી શ્રી રોહિતભાઈ પટેલની કારમાં બેસીને સ્વામીશ્રી જુમેરા પાર્ક ખાતે તેઓના નવનિર્મિત નિવાસસ્થાન પધાર્યા હતા. સ્વામીશ્રીના નિવાસ માટે તેઓએ પોતાનો વિશાળ બંગલો ‘માનસરોવર’ સજાવીને રાખ્યો હતો. માનસરોવરની બરાબર સામેના મેદાનમાં વિશાળ વાતાનુકૂલિત શમિયાણામાં રચાયેલો સુવિધાસજ્જ સભામંડપ હજારો ભક્તોની હકડેઠઠ મેદનીથી ઊભરાતો હતો. બપોરે ૧-૩૦ વાગ્યે સ્વામીશ્રી અહીં પધાર્યા. સ્વામીશ્રીના આગમન સાથે જ સૌએ જયજયકારો સાથે તેઓને વધાવ્યા. સ્વામીશ્રી મંચ પર પધાર્યા ત્યારે તેઓનાં એ કરુણાભર્યા દર્શન માત્રથી અનેક હરિભક્તોની આંખોમાં હર્ષનાં અશ્રુ ઊભરાઈ આવ્યાં હતાં. સૌ વતી પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામી અને અગ્રણી સંતોએ સ્વામીશ્રીનું સ્વાગત કર્યું. બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામી અને આત્મસ્વરૂપદાસ સ્વામીએ સંક્ષેપમાં સંબોધનો કર્યા.

આજથી સતત ૮ દિવસ સુધી અહીં નિત્ય સત્સંગ કાર્યક્રમોની હેલી વરસવાની હતી. રોજ સવારે સ્વામીશ્રીની પ્રાતઃપૂજા અને સંધ્યા સભાના વિશિષ્ટ કાર્યક્રમો આ જ સભાગૃહમાં યોજાવાના હતા. સ્વામીશ્રીના કૃપાદષ્ટિ ભર્યા કૃપાશિષ પામીને યુ.એ.ઈ. અને અન્ય આરબ દેશોના હરિભક્તો તેમજ દેશ-વિદેશમાંથી ઊમટેલા હરિભક્તોએ ધન્યતા અનુભવી.

ત્યારબાદ સ્વામીશ્રીએ સભાગૃહની બરાબર સામે આવેલા ત્રણ વિશાળ વિલાના પરિસર ‘માનસરોવર’નું વિધિવત્ ઉદ્ઘાટન કરીને તેમાં ઠાકોરજી સહિત પ્રવેશ કર્યો હતો.

અબુધાબીમાં શાનદાર શિલાન્યાસ મહોત્સવ

તા. ૨૦ એપ્રિલ, ૨૦૧૯. શનિવાર.

ચૈત્ર વદ પ્રતિપદા, વિક્રમ સંવત ૨૦૭૫.

આજનો દિવસ યુ.એ.ઈ.ના ઈતિહાસની એક અમર ક્ષણ બની રહેવાનો હતો. દુબઈ-અબુધાબી હાઈ-વે પર અલ રાભા ઉપનગરના કિનારે, આજે ૨૭ એકરની ભૂમિ પર નંદનવન ખડું થયું હતું. હાઈ-વે પરથી બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરની આ વિશાળ ભૂમિ પર પ્રવેશ કરતાં જ ભારત, યુ.એ.ઈ.ના રાષ્ટ્રધ્વજ ઉપરાંત વિવિધ રંગી ધ્વજાઓ અનોખા ઉત્સવનું વાતાવરણ ખડું કરતી હતી. સુશોભિત પ્રવેશદ્વારો, રેતીના એક ઊંચા ઢગ પર નિર્માણાધીન મંદિરની વિશાળ પ્રતિકૃતિ, બે વાતાનુકૂલિત અને અલંકારોથી મંડિત વિશાળ મહામંડપો, મહાનુભાવો માટે સુંદર મજલિસ - આ બધું જ સંતો અને સ્વયંસેવકોના દિવસ-રાતના પુરુષાર્થની છડી પોકારતું હતું.

જ્યાં શિલાન્યાસ વિધિ થવાનો હતો એ ૪૫,૦૦૦ ચોરસ ફૂટમાં ફેલાયેલો વિશાળ ‘પ્રમુખસ્વામી મંડપમ્’ સવારે ૮-૦૦ વાગ્યે દેશ-વિદેશના ૫૦૦૦ હરિભક્તોથી છલકાવા લાગ્યો હતો. આજે યુ.એ.ઈ. તથા મસ્કત, બાહરીન, કતાર, કુવૈત, સાઉદી અરેબિયા

વગેરે આરબ દેશો ઉપરાંત ભારત, કેન્યા, યુગાન્ડા, ટાન્ઝાનિયા, સાઉથ આફ્રિકા, ઈંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, અમેરિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, સિંગાપોર, થાઈલેન્ડ વગેરે દેશોના નિમંત્રિત હરિભક્તો હજારોની સંખ્યામાં આ અવસરે ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

ભક્તો-ભાવિકો આજના શિલાન્યાસ વિધિ પ્રસંગે યજમાન પદે પૂજાવિધિનો લાભ લેવા માટે માંગલિક વસ્ત્રોમાં સુસજ્જ થઈ પોતપોતાના સ્થાને ગોઠવાઈ ગયા હતા. દરેક યજમાનની સુશોભિત ખુરશી સમક્ષ એક ટેબલ પર પૂજાસામગ્રી ઉપરાંત ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજિત કરવામાં આવી હતી. સૌની સમક્ષ ૫૫ ફૂટ લાંબો, ૩૫ ફૂટ પહોળો અને ૯ ફૂટ ઊંડો વિશાળ ગર્ત (શિલાસ્થાપન માટેનો ખાડો) રચવામાં આવ્યો હતો, જેમાં મંદિરની પ્રથમ શિલાનું સ્થાપન થવાનું હતું. લાલરંગી જાજમ, ઝાલરો, પુષ્પસેરો અને વેદમંત્રોથી અલંકૃત આ ગર્ત અનોખી ઐતિહાસિક ઘટનાનો સાક્ષી બનવાનો હતો. ગર્તના પશ્ચિમ કિનારે એટલા જ કદનો વિશાળ મંચ પણ એવી જ શોભાથી અલંકૃત હતો. તેની પાર્શ્વભૂમાં મંચના પૂર્ણકદનો એલઈડી સ્ક્રીન આજના પ્રસંગને અનુરૂપ સતત બદલાતાં દૃશ્યોથી વિશેષ શોભા ઉમેરતો હતો. મંચ પર આજના મુખ્ય મહેમાનો માટે આરક્ષિત શ્વેત આસનો માંગલિક લાગતાં હતાં.

છેલ્લા કેટલાય દિવસોથી આજના આ કાર્યક્રમની તડામાર તૈયારીઓ ચાલી રહી હતી. બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના સમર્પિત અને નિષ્ઠાવાન સ્વયંસેવકોના ભક્તિપૂર્ણ તનતોડ પુરુષાર્થની ગવાહી ઠેરઠેર નીરખવા મળતી હતી.

બરાબર ૯-૦૦ વાગે આજના શિલાન્યાસ મહોત્સવના પ્રથમ ચરણનો પ્રારંભ થયો. પ્રારંભમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કરેલા સંકલ્પથી લઈને આજના દિવસ સુધીની એક ઇતિહાસગાથા વર્ણવતો સંક્ષિપ્ત વીડિયો સૌએ માણ્યો. ત્યારબાદ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ અને સર્વે અવતારો, સંતો-મહાપુરુષોના સ્મરણ સાથે શિલાન્યાસ નિમિત્તે મહાપૂજાવિધિનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન ભૂદેવો તથા વિદ્યાવારિધિ પૂજ્ય શ્રુતિપ્રકાશ સ્વામી અને સંતોએ મહાપૂજાનો વિધિ સવિસ્તર કરાવ્યો. આ મહાપૂજાની વિશેષતા એ હતી કે વચ્ચે વચ્ચે અંગ્રેજી-હિન્દી ભાષામાં પણ વિધિ-સૂચનાઓ સાથે તેની શાસ્ત્રોક્ત સમજૂતી આપવામાં આવતી હતી. વિશાળ ગર્તમાં મુખ્ય બ્રહ્મશિલાના પૂજન સ્થાને બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના આંતરરાષ્ટ્રીય સંયોજક પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામી બિરાજ્યા હતા. અન્ય ૮ શિલાઓની પૂજાવિધિ માટે આત્મસ્વરૂપદાસ સ્વામી, આનંદસ્વરૂપદાસ સ્વામી, જ્ઞાનેશ્વરદાસ સ્વામી તથા અગ્રણી મહાનુભાવો જોડાયા હતા. આ પ્રસંગે પ્રસિદ્ધ જૈન ધર્મગુરુ શ્રી રોકેશભાઈ ઝવેરી પણ ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આરબ દેશો અને યુ.એ.ઈ.ના મૂર્ધન્ય ભારતીયો જેમ કે ડૉ. બી. આર. શેટ્ટી, શ્રી એસ. આર. રાવ, શ્રી યોગેશભાઈ મહેતા, શ્રી સુધીરભાઈ શેટ્ટી, શ્રી રોહિતભાઈ અને મનુભાઈ પટેલ, શ્રી ઘનશ્યામભાઈ પાગરાણી, શ્રી એસ. એમ. રાવ, શ્રી હર્ષદભાઈ, મહેતા, શ્રી રમેશ રામકિષ્નન્, શ્રી વાસુ શ્રોફ, શ્રી મહેશભાઈ પટેલ (દારેસલામ), શ્રી અમિતભાઈ પટેલ (બિલ), શ્રી લાઈ પો, શ્રી સોમસુન્દરમ્ લક્ષ્મણન્, શ્રી રોહિત ગુપ્તા, શ્રી સુરેન્દ્ર કંધારી, શ્રી કિરણ આશર, શ્રી બકુલભાઈ મહેતા વગેરે ઉપરાંત બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના વિદેશોનાં કેન્દ્રોના સૂત્રધારો તેમાં જોડાયા હતા. ગર્તની બહાર પણ સેંકડોની સંખ્યામાં વિવિધ ક્ષેત્રોના માંધાતાઓ પૂજાવિધિમાં જોડાયા હતા, જેમાં સિરિયાના પૂર્વ રાષ્ટ્રપ્રમુખના સુપુત્ર અને વિખ્યાત બેન્કર નઝીમ અલ કુદસી, રામ બક્ષાની, વિનોદભાઈ અદાની સહિતના મહાનુભાવોનો સમાવેશ થતો હતો. યુ.એ.ઈ.ના અનેક આરબ માંધાતાઓ પણ આ સમારોહમાં જોડાયા હતા. આજે આરબ દેશોના મીડિયાના ધુરંધરો પણ મોટી સંખ્યામાં ઊમટ્યા હતા. મંદિરની આર્કિટેક્ચર ડિઝાઈનિંગ કરનાર જગવિખ્યાત આર્કિટેક્ટ્સ સંસ્થા આર.એસ.પી.ના ચાઈનીઝ વડા શ્રીમાન લાઈ પણ આ મહાપૂજામાં જોડાયા હતા. પરમ પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામી અને સહપૂજકોએ વિધિવત્ શિલાપૂજન કર્યું, યંત્રપૂજન કર્યું, નિધિકુંભનું પૂજન કર્યું.

બરાબર ૧૦-૩૦ વાગ્યે પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજનું આગમન થયું. મંદિરની આ ભૂમિ પર તેમનો ચરણસ્પર્શ થતાં જ જાણે ભૂમિ ધન્ય થઈ ઊઠી. જયજયકારો ગુંજી ઊઠ્યા. સૌનાં હૃદય હર્ષથી પુલકિત થઈ ગયાં. વાતાવરણમાં દિવ્યતા છવાઈ ગઈ. ‘પ્રમુખસ્વામી મંડપમ્’માં માંગલિક સ્વાગત સ્વરોની ધૂન રેલાવા લાગી. સૌનું અભિવાદન ઝીલતાં ઝીલતાં પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ ભગવાન સ્વામિનારાયણની ચલમૂર્તિ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ સાથે મુખ્ય ગર્તમાં પધાર્યા અને શિલાન્યાસ વિધિનો મુખ્ય વિધિ આરંભાયો.

બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ ચલમૂર્તિનું પૂજન કરી મહંત સ્વામીજીનું સ્વસ્તિવાચન કર્યું. ત્યારબાદ સ્વામીશ્રીએ ભારતીય પરંપરા મુજબ ઓજારોનું પૂજન કર્યું. ત્યારબાદ તેઓએ આ વિશાળ મંદિરના નિર્માણની પ્રક્રિયામાં જોડાયેલા શિલ્પી શ્રી વિપુલ સોમપુરા, સંજયભાઈ પરીખ, શ્રી જસબીરસિંઘ સાહની વગેરેનું પૂજન કરીને તેઓને આશીર્વાદ આપ્યા.

ત્યારબાદ મહંત સ્વામી મહારાજના હસ્તે બ્રહ્મશિલાના મુખ્ય ગર્તનું પૂજન કરવામાં આવ્યું, હિન્દુ પરંપરા મુજબ ખાતદેવતાઓનું પૂજન કરીને સ્વામીશ્રીએ ગર્તમાં સ્વર્ણિમ યંત્ર સ્થપિત કર્યું. ત્યારબાદ સ્વામીશ્રીએ વૈદિક મંત્રોચ્ચાર વચ્ચે નિધિકુંભનું એટલે કે ગર્ભબીજનું સ્થાપન કર્યું અને તેના પર સ્વર્ણિમ લેલા વડે સિમેન્ટ સ્થાપન કર્યું. ત્યારબાદ આ પૂજિત અને સ્થાપિત બ્રહ્મશિલા પર

અન્ય મહાનુભાવોએ પણ પૂજા-દ્રવ્યો પધરાવ્યાં.

ત્યારબાદ પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ ગર્તમાંથી બહાર પધાર્યા અને પ્રમુખસ્વામી મંડપમ્ની સાથે જ જોડાયેલ ‘મજલિસ’ એટલે કે મહાનુભાવોના કક્ષમાં પધાર્યા. અહીં આજના પ્રસંગમાં ભાગ લેવા માટે અબુધાબીના રાજપરિવારના વરિષ્ઠ મહાનુભાવો અને અનેક આરબ ઉમરાવો ઉપસ્થિત હતા. તેમાં ખાસ કરીને યુ.એ.ઈ.ની સરકાર અને રાજપરિવાર વતી મંત્રીશ્રી શેખ ડો. થાની બિન અહમદ અલ ઝાઉદી, મંત્રીશ્રી ડો. અહમદ બિન અબ્દુલ્લા હમિદ બિલાવલ, કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટના ચેરમેન ડો. મુઘેર ખમિસ અલ ખલીલી વગેરે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. ભારત સરકાર વતી યુ.એ.ઈ. ખાતેના રાજદૂત શ્રી નવદીપ સૂરી પણ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ સર્વે મહાનુભાવોએ સ્નેહ-વાર્તાલાપ કરતાં પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજને જણાવ્યું હતું કે આજના અવસરથી તેઓને અત્યંત ગૌરવ અનુભવાય છે. પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ મેળવીને એ સર્વે મહાનુભાવોએ ધન્યતા અનુભવી હતી.

ત્યારબાદ એ સર્વે આરબ મહાનુભાવો સાથે પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ પુનઃ વિશાળ સભાગારમાં પધાર્યા ત્યારે સૌએ જયજયકારોથી તેઓનું અભિવાદન કર્યું હતું. અબુધાબીના નામદાર રાજા શેખ ઝાયેદની વિશિષ્ટ કલાત્મક છબિનું વિમોચન કર્યા બાદ મહંત સ્વામી મહારાજે મહાનુભાવો સાથે ગર્તમાં જઈને શિલાન્યાસનો અંતિમ વિધિ સૌ સાથે કર્યો હતો. હિન્દુ વિધિવિધાનો મુજબ સૌએ બ્રહ્મશિલા પર પૂજિત ઇષ્ટિકાઓનું સ્થાપન કર્યું, તેના પર સિમેન્ટ પધરાવીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી. અંતે રજતકળશ વડે ગંગા- યમુના-સરસ્વતીનાં જળ બ્રહ્મશિલા પર સીંચીને સૌએ શિલાન્યાસ વિધિનો ઉપસંહાર કર્યો.

ત્યારબાદ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ, બી.એ.પી.એસ.ના સંયોજક પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામી, યુ.એ.ઈ.ના વરિષ્ઠ મંત્રીશ્રીઓ અને રાજદૂત વગેરે સૌ મંચ પર બિરાજમાન થયા. યુ.એ.ઈ. અને ભારતનાં રાષ્ટ્રગીતોના ગાન વચ્ચે સૌએ બંને રાષ્ટ્રોને સન્માન આપ્યું. ત્યારબાદ મહંત સ્વામી મહારાજે સૌને પુષ્પહાર પહેરાવીને આશીર્વાદ આપ્યા.

બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા વતી સૌનું અભિવાદન કરતાં બ્રહ્મ- વિહારીદાસ સ્વામીએ સ્વાગત પ્રવચન કર્યું. આ મંદિરના નિર્માણમાં જેમણે ખૂબ ઉદારતાપૂર્વક રૂા એકર ભૂમિનું દાન કર્યું છે, એટલું જ નહીં પરંતુ, મંદિર- નિર્માણ માટે જરૂરી તમામ કાર્યવાહીઓમાં ખૂબ ઉદાર દિલે સાથ આપ્યો છે એવા યુ.એ.ઈ.ના શાસકો – અબુધાબીના રાજા શ્રી શેખ ખલીફા બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાન, કાઉન પ્રિન્સ શ્રી શેખ મહંમદ બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાન, શ્રી શેખ અબ્દુલ બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાન તેમજ શેખ નહ્યાન બિન મુબારક અલ નહ્યાનનો હૃદયપૂર્વક ખાસ આભાર માન્યો હતો.

તેઓએ જણાવ્યું કે ભારતના વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ સન ૨૦૧૫ અને સન ૨૦૧૮માં અહીં પધારીને આ મંદિરની વિધિવત્ જાહેરાત કરી ત્યારે અહીં વસતા ૩૩ લાખ ભારતીયોમાં ઉત્સાહનું એક અનોખું મોજું ફરી વળ્યું હતું. એવો જ ઉત્સાહ આજે શિલાન્યાસ પ્રસંગે જોઈ શકાય છે.

તેમણે ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે અહીંના મંદિર નિર્માણની ડિઝાઈન કાઉન પ્રિન્સ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી ત્યારે બે વિકલ્પો તેમની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. એક, બંધ મકાનમાં અંદર મંદિરનું સર્જન, બીજું ખુલ્લા આકાશમાં ગગનચુંબી શિખરોથી શોભતું મંદિર. ત્યારે અબુધાબીના કાઉન પ્રિન્સે ખૂબ ઉદાર દિલે ખુલ્લા ગગનમાં ધજા ફરકાવતું ગગનચુંબી શિખરયુક્ત હિન્દુ મંદિર રચવાનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો હતો. એક ઈસ્લામિક દેશની ભૂમિ પર રચાઈ રહેલા આ હિન્દુ મંદિરના આર્કિટેક્ચરલ પ્લાનિંગનું કાર્ય એક કેથલિક ખ્રિસ્તી આર્કિટેક્ટે કર્યું છે. અને સમગ્ર પ્રોજેક્ટના માસ્ટર પ્લાનિંગનું સૂત્ર કોમ્યુનિસ્ટ ચીનના વતની અને વિખ્યાત આર્કિટેક્ટ શ્રીમાન લાઈએ સંભાળ્યું છે. આવા અનેક સાથ- સહકારથી પુરવાર થયું છે કે આ મંદિર સાચે જ સંવાદિતા અને સ્નેહનું એક અનોખું પ્રતીક બન્યું છે.

યુ.એ.ઈ.ની સરકારે પ્રારંભમાં આ બી.એ.પી.એસ. હિન્દુ મંદિરના નિર્માણ માટે અઢી એકર ભૂમિ ફાળવી હતી. પરંતુ જ્યારે અબુધાબીના કાઉન પ્રિન્સ સમક્ષ મંદિરની વિવિધ સુવિધાઓ માટે વધુ ભૂમિની અપેક્ષા વ્યક્ત કરવામાં આવી ત્યારે તેઓએ ઉદારતાપૂર્વક ૧૩.૫ એકર ભૂમિનું દાન કર્યું. એટલું જ નહીં શેખ અબ્દુલ્લા બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાને દિલ્હીના અક્ષરધામની મુલાકાત લેતાં અનુભવ્યું કે અબુધાબીના આ મંદિર માટે હજુ વધુ વ્યવસ્થાઓ આપવી જોઈએ. તેઓએ જાણ્યું કે મંદિરનું પાર્કિંગ મંદિરના અંડરગ્રાઉન્ડ તળ પર કરવામાં આવશે ત્યારે તેઓએ પુનઃ ઉદારતાપૂર્વક પાર્કિંગ માટે બીજા ૧૩.૫ એકરની ભૂમિનું દાન કર્યું. અને આમ કુલ ૨૭ એકરની ભૂમિ પર આ વિશાળ મંદિરનું પરિસર ફેલાઈ ગયું.

અબુધાબીના શાસકોની આ ઉદાર ભાવના બી.એ.પી.એસ. મંદિરના પાયામાં યુગો સુધી ધરબાયેલી રહેશે, જે આવનારી અનેક પેઢીઓને સહિષ્ણુતાની પ્રેરણા આપતી રહેશે.

અહીં હિન્દુ મંદિર થવું જોઈએ તો શ્રેષ્ઠ અને સુંદરતમ જ થવું જોઈએ – એવો તેઓનો સંવાદિતાપૂર્ણ અભિગમ આવનારી

અનેક પેઢીઓ કૃતજ્ઞતાપૂર્વક યાદ કરશે એ નિશ્ચિત છે.’ આવી અનેક અહોભાવ જન્માવે તેવી અનેક વિગતો આપીને બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ મંદિરનિર્માણમાં સહયોગ આપનારા સૌનો હૃદયપૂર્વક આભાર માન્યો હતો.

યુ.એ.ઈ. ખાતેના ભારતીય રાજદૂત શ્રી નવદીપ સૂરીએ સંબોધન કરતાં જણાવ્યું હતું કે ‘આવી ઘટના હજારો વર્ષોમાં ક્યારેક જ બને છે. અબુધાબીની ધરતી પર પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજના આ પ્રથમ આગમન બદલ હું તેઓનો હાર્દિક સત્કાર કરું છું. આ મંદિર-નિર્માણની યાત્રાનો હું સાક્ષી છું. શેખ અબ્દુલ્લા બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાન સમક્ષ અમે મંદિરના વિકલ્પો લઈને ગયા ત્યારે બે વિકલ્પો હતા. મને વિશ્વાસ છે કે બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા દરેક દેશની સ્થાનિક પરંપરાને ખૂબ ચોક્કસાઈપૂર્વક જાળવીને મંદિર નિર્માણ કરે છે. ગત વર્ષે ૨૬ જાન્યુઆરીના કાર્યક્રમમાં મુખ્ય અતિથિ તરીકે શેખ અબ્દુલ્લા અમારે ત્યાં આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે મને વ્યક્તિગત રીતે શ્રી કાઉન પ્રિન્સ સાથેના તેમના વાર્તાલાપનો સાર કહેતાં જણાવ્યું હતું કે ‘શ્રી કાઉન પ્રિન્સે મને કહ્યું છે કે અબુધાબીમાં હિન્દુ મંદિર થવું જોઈએ તેમાં આપણે સંમત થયા છીએ તો, એ મંદિર, મંદિર જેવું જ લાગવું જોઈએ. શા માટે તે બીજી સામાન્ય ઈમારત જેવું બને?’

આ સ્પષ્ટતા સાથે તેમણે આ મંદિરનિર્માણ પ્રત્યેની ઉદારતા ક્રિયામાં મૂકી બતાવી છે.

બીજી એવી જ અગત્યની બાબત હતી - આ મંદિરના નિર્માણ માટે સંપૂર્ણ કટિબદ્ધતાની. બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા પોતાની અદ્ભુત મેનેજમેન્ટ ક્ષમતા સાથે, એક પવિત્ર મિશન સાથે આ મંદિરનિર્માણનો પ્રોજેક્ટ કરી રહી છે. આજે નિર્માણનો શુભારંભ થાય છે. આજના આ ઐતિહાસિક દિવસને આપણી આગામી પેઢીઓ યાદ કરશે, અને આ મંદિરને સાકાર બનાવનાર સૌને યાદ કરશે.’

એમ કહીને તેઓએ ભારતના વડાપ્રધાન માનનીય શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ આ પ્રસંગે મોકલેલા એક ઉષ્માસભર શુભેચ્છા પત્રનું પઠન કર્યું હતું.

માનનીય શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ શુભેચ્છા પત્ર દ્વારા જણાવ્યું હતું કે ‘આ મંદિર વૈશ્વિક માનવીય મૂલ્યો અને આધ્યાત્મિક વૈભવનું પ્રતીક બનશે, ભારત અને યુ.એ.ઈ.ના વારસાને ઉજાગર કરશે. આ મંદિર ‘વસુધૈવ કુટુંબકમ્’ જેવાં સમયાતીત વૈદિક મૂલ્યોનું પ્રતીક છે. ૧૩૦ કરોડ ભારતીયો વતી હું આ મંદિરના નિર્માણને વધાવું છું.’ એમ કહીને તેઓએ અબુધાબીના કાઉન પ્રિન્સ શેખ મહમ્મદ બિન ઝાયેદ અલ નહ્યાન અને શેખ નહ્યાન બિન મુબારકનો પણ હૃદયપૂર્વક આભાર માન્યો હતો. વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ આ શુભેચ્છા સંદેશમાં પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું ખાસ સ્મરણ કરીને જણાવ્યું હતું કે ‘તેઓના આશીર્વાદ હંમેશાં આપણી સાથે રહેશે અને આપણને હંમેશાં પ્રેરણા આપતા રહેશે. આ મંદિર ભારતનાં શ્રદ્ધા, સંવાદિતા અને પ્રેમનાં સનાતન મૂલ્યોને પ્રતિબિંબિત કરશે. મને વિશ્વાસ છે કે આ મંદિર યુ.એ.ઈ.માં વસતા ૩૩ લાખ ભારતીયો ઉપરાંત અન્ય અનેક સંસ્કૃતિઓ અને સમુદાયોને માટે પણ પ્રેરણાનો સ્રોત બની રહેશે.’

ત્યારબાદ યુ.એ.ઈ.ની સરકાર વતી વરિષ્ઠ લોકનેતા અને કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટ મંત્રાલયના ચેરમેન ડો. મુઘેર ખમિસ અલ ખલીલીએ અરબી ભાષામાં સંબોધન કર્યું હતું. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે ‘આ મંદિર બંને દેશોના સાંસ્કૃતિક વારસાનું પરિણામ છે. તે બંને દેશોના દૃઢ સંબંધોનું પ્રતીક બની રહેશે. આ હિન્દુ મંદિરના શિલાન્યાસ વિધિ પ્રસંગે ઉપસ્થિત રહેતાં મને ખૂબ આનંદ થાય છે. આ મંદિર યુ.એ.ઈ. અને અબુધાબીના સહિષ્ણુતા અને સદ્ભાવનાના મહાન મૂલ્યોનું પણ પ્રતીક છે. આ મંદિર લાયસન્સ નંબર ૦૦૧ ધરાવે છે, તે અહીંના ઇતિહાસમાં એક અનોખું મહત્વ ધરાવે છે. સંવાદિતાની દૃષ્ટિએ પણ તેનું ખૂબ મહત્વ છે. અમારા આ દેશની ભૂમિ પર મહંત સ્વામી મહારાજ પધાર્યા છે. હું તેઓનું અહીંની સરકાર વતી હાર્દિક અભિવાદન કરું છું.’

ત્યારબાદ યુ.એ.ઈ.ના મૂર્ધન્ય (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦ પર) (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૮ પરથી) ભારતીય મહાનુભાવ અને આ મંદિર નિર્માણ સમિતિના ચેરમેન ડો. બી. આર. શેટ્ટીએ સંબોધન કર્યું હતું. તેઓએ આ પ્રસંગે મંદિરના નિર્માણમાં સતત પ્રેરણા આપી રહેલા પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજનો હૃદયપૂર્વક આભાર માન્યો હતો. સૌએ ‘સ્ટેન્ડિંગ ઓવેશન’ આપીને પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજને વધાવ્યા હતા.

અંતે આ મંદિરના સર્જક અને પ્રેરણામૂર્તિ મહંત સ્વામી મહારાજે આશીર્વાદ આપતાં જણાવ્યું: ‘શાંતિ, પ્રેમ, સંવાદિતા આ હોલમાં છલકાય છે. જેને તે પામવું હોય તે પામી શકે એવું સર્વત્ર વાતાવરણ છે. સવારથી અત્યાર સુધી શાંતિ-પ્રેમ- સંવાદિતા સિવાય બીજો સંકલ્પ કોઈના મનમાં થયો નહીં હોય. અહીંના રાજવી કુટુંબ, રાજા, અહીંની સરકાર, મંત્રીઓ, કારભારીઓ - આ બધાને ખૂબ ધન્યવાદ છે. રાજાએ આપણા પર આટલો બધો વિશ્વાસ મૂક્યો તે ઘણી મોટી વાત છે. બી.એ.પી.એસ.નું કાર્ય અને તેની ભાવના જાણીને તેમણે આ વિશ્વાસ મૂક્યો છે. તેઓ ખૂબ બુદ્ધિશાળી છે. કોઈ વાત એમ ને એમ સ્વીકારી લે કે માની લે તેમ નથી. સંતો અહીં આવે છે, તેમનું વર્તન અને આપણું કાર્ય જોઈને, તેમને આ કાર્ય પવિત્ર ને પવિત્ર લાગતું ગયું તેથી તેઓ વધુ

ને વધુ આ કાર્યમાં જોડાતા ગયા.

આ આખું વરસ અહીંની સરકારે સહિષ્ણુતા અને સંવાદિતા માટે ફાળવ્યું છે એ ખૂબ મોટી બાબત છે. આ મંદિરમાંથી હવે સંવાદિતા અને શાંતિ પ્રસરશે. સમગ્ર માનવજાતિને તેનો લાભ મળશે. માન્યામાં ન આવે, પરંતુ આ ‘હેવન ઈન ડેઝર્ટ’ એટલે કે રણમાં નંદનવન બનશે. અહીંની પ્રજા તને, મને, ધને સુખી થાય તેવી પ્રાર્થના. માત્ર પૈસા કે બુદ્ધિથી સુખ-શાંતિ મળતાં નથી. શાંતિ એને જ મળે છે, જે શાંતિને ચાહે છે. જેણે જેણે આ અવસરે કાર્ય કર્યું છે તેને અભિનંદન. સૌએ ભેગા મળીને કાર્ય કર્યું છે અને છેક સુધી ભેગા રહીશું.’

સમારોહના અંતે બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના સંયોજક પૂજ્ય ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામીએ આભાર-સંબોધન કર્યું હતું. સતત ચાર કલાકથી વધુ ચાલેલો આજનો આ સમારોહ બરાબર ૧૨-૫૦ મિનિટે પૂર્ણ થયો ત્યારે સૌને જાણે પુનઃ ધરતી પર આવ્યા હોય તેવો અહેસાસ થયો! ઉત્સાહ, પ્રેમ, સંવાદિતા, શ્રદ્ધા વગેરે લાગણીઓનું એક અજોડ અને અનોખું વાતાવરણ અહીં ઉપસ્થિત ૫,૦૦૦ કરતાં વધારે યજમાનોના હૈયે છવાયેલું રહ્યું હતું. આજે આરબ અમીરાતની ધરતી પર એક હિન્દુ મંદિરની પ્રથમ શિલા રોપાઈ તેના સાક્ષી બન્યાનો સૌને અનોખો આનંદ હતો. હવે, શીઘ્રતાથી મંદિરનું નિર્માણ પૂર્ણ થાય અને યુ.એ.ઈ.ના ગગનમાં ભારતીયોના ગૌરવસમા મંદિરની ધજાઓ શીઘ્રતાથી ફરકતી થાય એવી આશાઓ આંખોમાં આંજીને મહાપ્રસાદ સાથે સૌએ વિદાય લીધી હતી.

આમ, આરબ દેશો અને અબુધાબીના ઇતિહાસમાં આ એક અનુપમ અવસરનું ભારતીય ઇતિહાસપૃષ્ઠ ઉમેરાઈ ગયું.

મંદિરના શિલાન્યાસ વિધિની સાથે સાથે...

- શિલાન્યાસ વિધિના આ નિરાળા ઉત્સવમાં યુ.એ.ઈ. અને આરબ દેશોના ૩૦૦ ચુનંદા સ્વયંસેવકોએ અહોરાત્ર ખડે પગે સેવા આપી હતી.
- શિલાન્યાસ વિધિના વિશાળ વ્યાપને પહોંચી વળવા ભારત, અમેરિકા, ઈંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોમાંથી અહીં ઊમટેલા હરિભક્તોમાંથી પણ ૩૦૦થી વધુ સ્વયંસેવકોએ યુ.એ.ઈ.ના સ્વયંસેવકોને સેવામાં ખભો આપ્યો હતો.
- બી.એ.પી.એસ.ના આ સમર્પિત ભક્તો ઉપરાંત સ્થાનિક અન્ય સંગઠનોના સ્વયંસેવકોએ પણ ખરા દિલથી સંસ્થાને સુહૃદભાવે સેવામાં સહયોગ આપ્યો હતો. જેમાં ઈસ્કોન - શારજાહ અને અબુધાબી, ‘સ્વામી સમર્થ’ સંસ્થા, ‘ફેન્ડસ ઓફ ઈન્ડિયા’ સંસ્થા, ‘પહેલ’ સંસ્થા વગેરે સંગઠનોએ હૃદયપૂર્વક રસોડા વગેરે વિભાગોમાં સેવાઓ ઉપાડી લીધી હતી. ખરા અર્થમાં આ ઉત્સવ સંવાદિતા-સુહૃદભાવનું પ્રતિબિંબ બની રહ્યો હતો.
- શિલાન્યાસ વિધિ પૂર્ણ થયા બાદ બપોરે બે વાગ્યાથી રાતના આઠ વાગ્યા સુધી હિન્દુ ભાવિકોનો પ્રવાહ દર્શન માટે અવિરત વહેતો રહ્યો હતો. કુલ ૧૭,૦૦૦ ભક્તો-ભાવિકોએ અહીં શિલાન્યાસ સ્થળે દર્શન કરીને પ્રાર્થનાપૂર્વક અક્ષત-પુષ્પ પધરાવી આ મંદિરના પાયામાં પોતાનું ભક્તિ-અર્ઘ્ય અર્પ્યું હતું.
- આ દર્શનાર્થીઓનો પ્રવાહ વહેતો રહ્યો એ દરમિયાન જુદાં જુદાં ધાર્મિક સંગઠનોએ મંચ પરથી કીર્તનભક્તિની એક અદ્ભુત હેલી વરસાવી હતી. આયોજન બદ્ધ અને તાલીમબદ્ધ એ યુવામંડળીઓ અને બાળમંડળીઓનો પ્રભાવ અનોખો રહ્યો હતો. આ સમુદાયોમાં બી.એ.પી.એસ. બાળવૃંદ, ભજનભારતી બાળ-બાલિકા વૃંદ, અબુધાબી વેદ સમાજ, મોહના બાળ-બાલિકા વૃંદ, તેલુગુ બાળ-બાલિકા વૃંદ અને સૌ દ્વારા થતાં ભજન-કીર્તનગાન ઉપરાંત વેદ, ઉપનિષદ, ભગવદ્ગીતાના મંત્રોનું ગાન વાતાવરણને વિશેષ માંગલિક બનાવતું હતું.
- શિલાન્યાસ વિધિના વિશાળ મંડપમૂંડ કદ ૩૦૦×૧૨૦ ફૂટ હતું. જેમાં શિલાન્યાસની પૂજાવિધિમાં જોડાયેલા હજારો યજમાનોની ભક્તમેદની હકડેઠઠ બેઠી હતી. આ ઉપરાંત અન્ય એક મંડપમાં પણ ભક્તમેદની હકડેઠઠ બેઠી હતી. કુલ ૫૦૦૦થી વધુ ભક્તોએ આ શિલાન્યાસ વિધિમાં ભાગ લીધો હતો.
- આ ઉત્સવના સમાચારોને આવરી લેવા માટે યુ.એ.ઈ.ના તમામ પ્રિન્ટ અને ઇલેક્ટ્રોનિક મીડિયાના પત્રકારો- સંવાદદાતાઓ ઊમટ્યા હતા. યુ.એ.ઈ. ઉપરાંત ભારત સહિત વિશ્વના અનેક દેશોનાં પ્રસાર માધ્યમોએ આ અવસરના સમાચારોને પ્રમુખ સ્થાન આપીને પ્રસરાવ્યા હતા.
- યુ.એ.ઈ.ની સરકાર દ્વારા પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજને ‘સ્ટેટ ગેસ્ટ’ એટલે કે ‘રાજ અતિથિ’ તરીકેનું વિશિષ્ટ બહુમાન આપ્યું હોવાથી તેઓની સુરક્ષા અને વ્યવસ્થા માટે આરબ અધિકારીઓ તથા સુરક્ષા વ્યવસ્થાપકો સતત ૧૧ દિવસ સુધી વહેલી સવારથી મોડી રાત સુધી સ્વામીશ્રીની તહેનાતમાં ખડેપગે હાજર તો રહેતા હતા, પરંતુ સ્વામીશ્રીની આધ્યાત્મિક પ્રતિભાથી તેઓને સ્વામીશ્રી અને બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના સંતો- સ્વયંસેવકો પ્રત્યે સવિશેષ આદરભાવ જાગ્યો હતો. એટલે જ

શિલાન્યાસ વિધિના દિવસે તો તમામ અગ્રણી આરબ અધિકારીઓ વહેલી સવારે પાંચ વાગ્યાથી શિલાન્યાસ ઉત્સવના જાણે એક અદના સ્વયંસેવક હોય તેમ વિવિધ વ્યવસ્થાઓમાં જોડાઈ ગયા હતા! સ્વામીશ્રી જ્યારે શિલાન્યાસ વિધિના સ્થળે પધાર્યા ત્યારે એ એક એક અધિકારીને ખૂબ સ્નેહપૂર્વક મળ્યા. એ દરેકે સ્વામીશ્રી પ્રત્યે અપાર સ્નેહ અને આદર દર્શાવતાં આશીર્વાદ માંગ્યા.

કેટલાક આરબ ઉમરાવો પોતાના નાનાં બાળકો સાથે પણ ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીએ તેઓને આશીર્વાદ આપીને એ આરબ બાળકો પર વહાલ વરસાવ્યું ત્યારે સ્વામીશ્રીની એ વત્સલમૂર્તિને સૌ અહોભાવથી વંદી ઊઠ્યા હતા.

સંક્ષેપમાં કહીએ તો આ ઉત્સવ અને આ ભૂમિમાં સ્વામીશ્રીનો એવો શાંત પ્રભાવ છવાઈ ગયો હતો કે અહીં ધર્મ-અમીર-ગરીબ-દેશી-વિદેશી-નાત-જાત જેવા તમામ ભેદભાવો ઓગળી ગયા હતા અને સર્વત્ર સ્નેહ-સદ્ભાવ- સંવાદિતાની સુરખી રેલાઈ ગઈ હતી.

માત્ર બી.એ.પી.એસ.ના સત્સંગીઓ જ નહીં, યુ.એ.ઈ.માં દાયકાઓથી રહેતા મૂર્ધન્ય અને પ્રભાવશાળી ભારતીયો એકી અવાજે કહેતા હતા કે આ આરબ ભૂમિ પર આવું કાર્ય સંભવી જ શકે નહીં, આવો ભવ્ય હિન્દુ વિધિ-વિધાનોથી ભરપૂર ઉત્સવ કલ્પી જ શકાય નહીં, આવા શાનદાર મંદિરનું તો સ્વપ્ન પણ આવી શકે નહીં. આ બધું જ શક્ય બન્યું છે – પ્રમુખસ્વામી મહારાજની સંકલ્પશક્તિને કારણે, મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદના કારણે, બી.એ.પી.એસ.ના સંતો અને સ્વયંસેવકોની નિષ્ઠાભરી તનતોડ મહેનતને કારણે.

ઈશ્વરચરણદાસ સ્વામીના માર્ગદર્શન હેઠળ બ્રહ્મવિહારીદાસ સ્વામીએ એ સઘળું સાકાર કરવા માટે ખૂબ જહેમત લઈને નેતૃત્વ પૂરું પાડ્યું છે. સાથે યુ.એ.ઈ. ખાતે સેવા આપતા અક્ષરાતીતદાસ સ્વામી, પરમવંદનદાસ સ્વામી અને ભારતથી અહીં સેવામાં આવેલા પ્રેમવદનદાસ સ્વામી, આત્મવત્સલદાસ સ્વામી, અમૃતવિજયદાસ સ્વામી, ધર્મરત્નદાસ સ્વામી, રાહુલદાસ સ્વામી, કીર્તિસાગરદાસ સ્વામી અને દેશ-વિદેશના અન્ય સંતોએ પણ સ્વયંસેવકોની સાથે રહીને કરેલો પુરુષાર્થ નતમસ્તક બનાવી દે તેવો છે. (અહેવાલ: સાધુ અક્ષરવત્સલદાસ) ◆

નિબંધ - ૩

વચનામૃત : સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સત્ત્વ-તત્ત્વ, સામર્થ્ય અને પ્રભાવનો રહસ્ય ગ્રંથ

Vachanamrut: The Essential Scripture of the Philosophy, Strength and Effect of the Swaminarayan Sampradaya

■ શ્રી ચંદ્રકાંત શેઠ

પ્રસિદ્ધ કવિ, વિવેચક, અનુવાદક, સંપાદક અને નિબંધકાર ચંદ્રકાંત ત્રિ. શેઠ એટલે ગુજરાતી સાહિત્યના એક મૂર્ધન્ય સાહિત્યકાર. ગત વર્ષોમાં બી.એ.પી.એસ. સંસ્થા દ્વારા આયોજિત રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદોમાં ભાગ લઈને તેમણે રજૂ કરેલા સંશોધન લેખોમાંનો એક એટલે વચનામૃત પરનો એક વિશ્લેષાત્મક લેખ. વચનામૃત દ્વિશતાબ્દી પર્વે વચનામૃતના અદ્વિતીય ગ્રંથવૈભવ પર તેમના એ લેખના સંપાદિત **દ્વિતીય ભાગને** ગતાંકથી આગળ માણીએ...

હો યાના ચૌદમા વચનામૃતમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણ પોતાની અધ્યાત્મચિંતનની ભૂમિકા નિર્દેશતાં કહે છે :

‘...જેવી રીતે શંકર સ્વામીએ અદ્વૈતબ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તેને વિષે તો અમારે રુચિ નથી તથા રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે ક્ષર-અક્ષર થકી પર જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે ઉપાસના છે, તથા ગોપીઓના જેવી તો એ પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે અમારે ભક્તિ છે, તથા શુકજીના જેવો તથા જડભરતના જેવો તો અમારે વૈરાગ્ય છે ને આત્મનિષ્ઠા છે. એવી રીતે અમારો અભિપ્રાય તથા રુચિ છે. તે અમારી વાર્તાએ કરીને તથા અમે માન્યા જે અમારા સંપ્રદાયના ગ્રંથ તેણે કરીને પૂર્વાપર વિચારીને જુએ, તો જે બુદ્ધિવાન હોય તેના જાણ્યામાં આવે છે.’ (વ. પૃ. ૨૯૯-૩૦૦)

આ વચનામૃતોમાં શ્રીજીમહારાજે પુરુષોત્તમ ભગવાનના સ્વરૂપની, પરબ્રહ્મ અને બ્રહ્મના ભેદની, પ્રકૃતિ અથવા માયાની, જીવાત્મા ને પરમાત્માના સંબંધની અવારનવાર, અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી તલસ્પર્શી ચર્ચાવિચારણા કરી છે. આ ચર્ચાવિચારણામાં સ્વામિનારાયણ દર્શન સિદ્ધાંતમતનું પ્રતિપાદન છે.

શ્રીજીમહારાજ પહેલા જ વચનામૃતમાં ભગવાનના સ્વરૂપમાં મનની અખંડ વૃત્તિ રાખવાનું જણાવે છે. (વ. પૃ. ૧) ભગવાન, સત્પુરુષ, સદ્ધર્મ અને સચ્ચાસ્ત્ર - આ ચારના સંગ- સેવનથી સત્સંગનું ફળ સિદ્ધ થતું હોવાનું તેમનું મંતવ્ય છે. (વ. પૃ. ૩) તેઓ અન્વયપણા ને વ્યતિરેકપણાના ધોરણે પુરુષોત્તમ ભગવાન, અક્ષરબ્રહ્મ, માયા, ઈશ્વર અને જીવ વચ્ચેનો ભેદ તારવી બતાવે છે. (વ. પૃ. ૮) તેઓ પ્રત્યક્ષ ભગવાન વિના બીજું કંઈ ઈચ્છવું નહીં, એમ પણ જણાવે છે. (વ. પૃ. ૧૦)

શ્રીજીમહારાજ ભગવાનની બે શક્તિઓ રૂપે પુરુષ અને પ્રકૃતિને ઓળખાવે છે. (વ. પૃ. ૧૭) તેઓ એકાંતિક ભક્તમાં આત્મનિષ્ઠા, પ્રીતિ, વૈરાગ્ય તથા સ્વધર્મ- પરાયણતાની સહોપસ્થિતિ અનિવાર્ય લેખે છે. (૨૯)

શ્રીજીમહારાજ માર્મિક રીતે કહે છે કે જેને સત્સંગ થયો છે તેને તો પોતાના જીવાત્માનું દર્શન પોતાના હાથમાં જ છે. (૩૧)

શ્રીજીમહારાજ અક્ષરનાં બે સ્વરૂપ દર્શાવે છે. ‘એક તો નિરાકાર એકરસ ચૈતન્ય છે તેને ચિદાકાશ કહીએ, બ્રહ્મમહોલ કહીએ; અને એ અક્ષર બીજે રૂપે કરીને પુરુષોત્તમ નારાયણની સેવામાં રહે છે. અને એ અક્ષરધામને પામ્યો જે ભક્ત તે પણ અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે અને ભગવાનની અખંડ સેવામાં રહે છે.’ (૩૩)

તેઓ સત્સંગી અને સત્સંગની, ભક્તિ-વૈરાગ્યની વાત વારંવાર કરે છે. સત્સંગીનો નિશ્ચય અક્ષરધામમાં જઈને ભગવાનની અખંડ સેવામાં રહેવાનો હોય છે. (૩૩-૩૪) તેઓ નિષ્કપટપણે સત્સંગ કરવાની હિમાયત કરે છે. (૫૧) તેઓ સત્સંગની મહત્તા દર્શાવતાં કહે છે :

‘... અતિ સાચે ભાવે સત્સંગ કરે તો તેને કોઈ જાતનો દોષ હૈયામાં રહે નહીં અને દેહ છતાં બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય.’ (વ. પૃ. ૧૮૩)

અન્યત્ર (પૃ. ૫૪૬-૭) પણ તેઓ ગુરુરૂપ હરિના સત્સંગે સર્વે અર્થ સિદ્ધ થયાનો તેમજ સદેહે મોક્ષનો અનુભવ થઈ શકે છે એમ સૂચવે છે.

શ્રીજીમહારાજ નિર્વાસનિક મનથી ભગવાનને ભજવાનું જણાવે છે. (૬૭) તેમના મતે કલ્યાણના અર્થે સાવધાનપણે વર્તનારો જ ખરો કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળો છે. (૮૪) ભગવાન અભિમાનથી રાજી થતા નથી, તેથી હરિ-ગુરુ-સંતમાં નિર્માનીપણું અનિવાર્ય છે. (૧૦૩) નિર્માની ભક્ત જ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય. (૧૦૪)

તેઓ સાધુની વાત કરતાં કહે છે :

‘‘દેહ ને દેહના સંબંધીને વિષે અહંમત્વનો ત્યાગ કરીને ને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને ને સર્વ વાસનાનો ત્યાગ કરીને સ્વધર્મમાં રહ્યો થકો જે ભગવાનને ભજે છે તે સાધુ કહેવાય છે અને જેને એવું સાધુપણું આવ્યું તેને ને પુરુષોત્તમ ભગવાનને કાંઈ છેટું રહેતું નથી.’’ (વ. પૃ. ૮૩)

શ્રીજીમહારાજ સંતનાં લક્ષણોનો ઉલ્લેખ કરતાં કહે છે :

‘...શાસ્ત્રે કહ્યાં જે નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ ઇત્યાદિક સંતનાં લક્ષણ તેને સાંભળીને એવાં લક્ષણ જ્યાં દેખાય એવા જે સંત તેને ને ભગવાનને સાક્ષાત્ સંબંધ હોય; માટે એવા સંતના વચને કરીને ભગવાનનો નિશ્ચય કરવો ને તેના વચનમાં દૃઢ વિશ્વાસ કરવો તેને નિશ્ચય કહીએ છીએ.’’ (વ. પૃ. ૬૦૨)

શ્રીજીમહારાજ ‘પિંડે તે બ્રહ્માંડે’ની વાત એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં રજૂ કરતાં કહે છે :

‘આ બ્રહ્માંડમાં જેટલું કારખાનું છે, તેટલું જ આ પિંડમાં પણ છે; તે પિંડમાં અલ્પ છે ને બ્રહ્માંડમાં મહત છે.’’ (વ. પૃ. ૧૨૭)

શ્રીજીમહારાજ બ્રહ્મના સાકાર સ્વરૂપના સમર્થક છે. ભગવાન તો સદા સાકારમૂર્તિ હોવાનું તેઓ જણાવે છે. (૧૪૨) તેઓ કહે છે :

‘‘ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાન જ છે. તે મૂર્તિમાન ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા જ અનંતકોટિ બ્રહ્માંડમાં ભાસે છે.’’ (વ. પૃ. ૫૨૧)

વળી, તેઓએ અગાઉ સૂચવ્યું તેમ ભગવાનના માટે અન્વય-વ્યતિરેકની પરિભાષા પ્રયોજીને પણ તેમના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આપતા હોય છે. તેઓ કહે છે :

‘અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની ઈચ્છાએ કરીને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે બ્રહ્માંડને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને તે ભગવાન વ્યતિરેક થકા સર્વમાં અન્વયપણે રહ્યા છે અને અન્વય થકા પણ વ્યતિરેક છે.’’ (વ. પૃ. ૧૬૮-૧૬૯)

આ ગ્રંથમાં જીવ, જગત તથા બ્રહ્મને લગતી નાની-મોટી અનેક બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. એમાં શ્રીજીમહારાજની તત્ત્વલક્ષી સૂક્ષ્મ ને તલાવગાહી દૃષ્ટિનો પરચો પણ મળી રહે છે. તેમની અધ્યાત્મદૃષ્ટિની વ્યાપકતા ને ગહરાઈ, તેમની વિવેકપૂત સમતા અને સચ્ચાઈ આપણને સીધી અસર કરે છે. તેમણે શાસ્ત્રજ્ઞાન પચાવીને જે રીતે તેને અનુભવની એરણ પર કસીને અહીં પીરસ્યું છે તેનું ગ્રહણ કરતાં આપણે ન્યાલ થઈએ છીએ. જીવનની વાસ્તવિકતા ને વ્યવહારુતા સાથે તત્ત્વલક્ષિતા ને પારદર્શિતાનો આવો સમન્વય-સુમેળ વિરલ જ લેખાય. મનુષ્યજીવ શીલધર્મ તથા સદાચારના પાલનથી, ભગવદ્ભાવથી કેવી શાંતિ, કેવું સુખ અને કેવી સાર્થકતા સાધી શકે તેના રામબાણ ઉપાયો શ્રીજીમહારાજ દ્વારા દર્શાવતું કીમિયાઘર તે આ વચનામૃતનો ગ્રંથ છે.

શ્રીજીમહારાજના ઉચ્ચરિત શબ્દ(Spoken word)ની આ આધ્યાત્મિક સંસૃષ્ટિ છે. એમાં આચાર-વિચારની ભૂમિકાએ

અધ્યાત્મજીવનના જે બધા પ્રશ્નો છેડાયા છે તેમાં જટિલતા, સંકુલતા, ગહનતા અને બહુમુખિતા પણ અત્રત્ર જોવા મળે; પરંતુ શ્રીજીમહારાજની રજૂઆત પાછળના આશય અને અભિગમ નિયત અને સ્પષ્ટ હોઈ તેમની રજૂઆતમાં સહજતા, સ્પષ્ટતા, સુગમતા તેમજ સચોટતા જોવા મળે છે. શ્રીજીમહારાજે અનેકાનેક ઘરગથ્થુ દૃષ્ટાંતોથી, કેટલાંક સુંદર રૂપકો, ઉપમાઓ તેમજ દૃષ્ટાંતોથી પોતાની વાતને વિશદ અને સરળ બનાવવાનું લક્ષ્ય પણ રાખ્યું છે. (દા.ત., વ. પૃ. ૮૭, ૧૦૪, ૧૧૭, ૧૩૭, ૧૬૮, ૨૧૦-૧૭, ૨૧૩, ૨૧૮-૨૨૦, ૩૭૪, ૩૮૦, ૪૨૭, ૪૬૩, ૪૬૫, ૪૮૮, ૫૦૩, ૫૦૭, ૫૫૨, ૫૫૮, ૬૦૫, ૬૨૪ વગેરે)

શ્રીજીમહારાજનાં આ વચનામૃતોનો સમયગાળો જોતાં તેમની વાણીનો ઢાળો ૧૮મી સદીના લગભગ ત્રીજા દાયકાનો (૧૮૧૯થી ૧૮૩૦ના અરસાનો) લેખાય. તે સમયે ભારતમાં અંગ્રેજોનું શાસન આવી ગયેલું. લોયાના સત્તરમા વચનામૃતમાં મુંબઈના ગવર્નર સાહેબનો અને એ સાથે ઈંગ્રેજનો ઉલ્લેખ પણ છે; પરંતુ અંગ્રેજિયતથી શ્રીજીમહારાજ અસ્પૃષ્ટ રહ્યા છે અને એમની વાણી પર તેનો પ્રભાવ હોવાનું લાગતું નથી.

શ્રીજીમહારાજ ઉત્તર પ્રદેશના છપૈયાના. સામવેદી સરવરિયા બ્રાહ્મણ પરિવારના. સંસ્કૃત ધર્મસાહિત્યનો - ભાષાસાહિત્યનો વારસો એમનામાં પણ ઊતર્યો, તેથી એમનાં વચનામૃતોમાં સંસ્કૃતનો સીધો પ્રભાવ શબ્દભંડોળથી માંડીને રજૂઆતરીતિ સુધીનાં જુદાં જુદાં પાસાંમાં ઊતરેલો પામી શકાય છે. વેદોપનિષદ, પુરાણો, દર્શનશાસ્ત્રો વગેરેની છાયામાં રહીને શ્રીજીમહારાજની વાક્શક્તિનો સમુદય થયો છે. તેથી એમની વાણીમાં ‘ભ્રમી’, ‘વિગતિ’, ‘નિર્વાસનિક’, ‘અનુતાપ’, ‘વિક્તિ’, ‘વિભ્રાંતે’, ‘એકકાળાવચ્છિન્ન’ ‘અંડકટાહ’, ‘કર્મફળ- પ્રદાતા’, ‘બાધિતાનુવૃત્તિ’, ‘નિદિધ્યાસ’ જેવા સંસ્કૃત તત્સમવાળા શબ્દો કે શબ્દપ્રયોગો જોવા મળે છે, તો ‘ફેલફૂતૂર’, ‘શાબાશ’ જેવા શબ્દોયે મળે છે.

તેઓ ‘આશરીને’, ‘વ્યભિચરી જાય’ જેવાં કૃદંત કે ક્રિયારૂપો પણ પ્રયોજે છે. તેમની વાણીમાં સારા એવા પ્રમાણમાં તળપદા શબ્દપ્રયોગો ને ઉક્તિ-પ્રયોગો જોવા મળે છે. ‘પરઠે’, ‘મોરે’, ‘ગબરગંડ’, ‘પેટબેસણું’, ‘જરણા’, ‘અટંટ’, ‘બારવલું’, ‘ગોડિયો’, ‘લાવાંઝંખા’, ‘ચોવટિયો’, ‘જાપરો’, ‘પૂંછલેલ’ જેવા તળપદાપણાની સોડમવાળા શબ્દપ્રયોગો તેઓ પ્રયોજે છે.

વળી, ‘ગાફલાઈ’, ‘સિદ્ધાઈ’, ‘મસ્તાઈ’, ‘જોરાઈ’ તેમજ ‘દઢાવ’, ‘લાવણ્યતા’ જેવાં ભાવવાચક નામો પણ તેઓ પ્રયોજે છે. ‘કચવાણ’, ‘કુરાજી’, જેવા શબ્દો પણ પોતાની રીતે પ્રયોજે છે. ‘ઉપવાસનો ખાંગો ખાય’, ‘કાંઈ ઠા રહે નહીં’, ‘ચાળા ચૂંથવા લાગે’ જેવા રૂઢિપ્રયોગો કે લોકોક્તિઓ(પૃ. ૨૨૭, ૨૩૪, ૪૩૪ વગેરે)ના પ્રયોગો પણ તેમની વાણીમાં પ્રયોજાતા રહે છે.

‘મોળી વાત’, ‘ગોબરી સમજણ’, ‘આંટીદાર સ્વભાવ’, ‘નરકચોરાસી’, ‘બ્રહ્મકુદાળ’, ‘અખતર-ડાહ્યા’ જેવા વિશિષ્ટ શબ્દપ્રયોગો પણ ધ્યાનપાત્ર છે.

શ્રીજીમહારાજની વાણીમાં કાઠિયાવાડ પંથકના બોલીવ્યવહારનો - ત્યાંની તળપદી બોલછાનો ઠીક ઠીક પ્રભાવ હોવાનું જોઈ શકાય છે. ‘જણાણો’, ‘બંધાણા’, ‘લખાણાં’, ‘જિતાણી’, ‘લોભાણું’ જેવા ક્રિયાપ્રયોગો અવારનવાર થતા જોવા મળે છે.

‘વૃક્ષ’, ‘તપાસ’, ‘આયુષ્ય’ જેવા શબ્દો નરજાતિમાં તો ‘દેહ’, ‘પદાર્થ’, ‘સાર’ જેવા શબ્દો નાન્યતર જાતિમાં પ્રયોજાતા પણ જોવા મળે છે.

‘તેણે કરીને’, ‘માને કરીને’, ‘દૃષ્ટાંતે કરીને’, ‘લોપવે કરીને’, ‘ફાટેલ નેત્રની વૃત્તિએ કરીને’ જેવા શબ્દપ્રયોગો; ‘અભિમાને સહિત’, ‘શ્રદ્ધાએ સહિત’, ‘બુદ્ધિએ સહિત’ જેવા શબ્દ પ્રયોગો, તેમજ ‘જાણું જોઈએ’, ‘જાણી જોઈએ’, ‘થઈ જોઈએ’, ‘કરી જોઈએ’, ‘કર્યું જોઈએ’, ‘સમજ્યું જોઈએ’ જેવા શબ્દપ્રયોગો; ‘એવી સામર્થ્યે યુક્ત થકો’, ‘ભોગવતો થકો’, ‘તે સાધન કરતાં થકાં’, ‘બંધાણાં થકાં’, જેવા ઉક્તિપ્રયોગો; ‘દેખતા હવા’, ‘બેસતા હવા’, ‘ગાવતા હવા’, ‘બોલતા હવા’, ‘સૂજતા હવા’ જેવા મધ્યકાલીન ભાષાનો પાસ દર્શાવતા ક્રિયાપ્રયોગો વગેરેથી શ્રીજીમહારાજની વાણીનું પોત વિલક્ષણ રૂપ-ઢાળો દાખવે છે. શ્રીજીમહારાજ જેના બોલીગત, વ્યાકરણગત જે વિલક્ષણ શબ્દપ્રયોગો ને ઉક્તિપ્રયોગો છે તેનો સ્વતંત્ર અભ્યાસ થઈ શકે. ‘ઘાટ’, ‘સમાસ’, ‘ધાનું’ જેવા શબ્દો તેઓ પોતાના વિશિષ્ટ અર્થમાં પ્રયોજે છે.

શ્રીજીમહારાજની વાણીમાં વિલક્ષણ વાક્યપ્રયોગો, વાક્યસમુચ્ચયો પણ સારા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. એમનાં વચનામૃતોમાં સંયુક્ત (complex) તથા મિશ્ર (compound) વાક્યોનું બાહુલ્ય ધ્યાન ખેંચે છે. શ્રીજીમહારાજની રજૂઆત રીતિ એ રીતે લિખિત નહીં, પણ ઉચ્ચરિત વાણીનો લયપ્રભાવ દાખવે છે. એમાં વાગ્મિતા કે વાક્છટાનાં તત્ત્વોની લયવાહી અસર પણ જોઈ શકાય છે. ધારે તો કોઈ ભાષાવિદ શ્રીજીમહારાજનાં વચનામૃતોના આધારે એમની ભાષાનો એક અલાયદો કોશ પણ રચી શકે. અહીં વચનામૃતમાંના શ્રીજીમહારાજના કેટલાક વાક્યપ્રયોગો અને ઉક્તિપ્રયોગો જોઈશું :

“કામાક્ષી દેવીને સમીપે કોઈક ગામ હતું તેને પામ્યા.” (પૃ. ૪૬)

“જેટલું પળે તેટલું પાળીએ.” (પૃ. ૨૩)

“સર્વે ભગવાનની માયાને તરી ગઈયો...” (પૃ ૭૮)

“ઈન્દ્રિયો... બુદ્ધિયો થઈ જાય છે.” (પૃ. ૧૫૫)

“જેને સત્સંગ થકી કાંઈક પાછો પગ પડી ગયો હોય તેને આગળ તો માન રાખવું પણ તેથી દબાઈ જવું નહીં ને પ્રશ્ન-ઉત્તરમાં તેના વેણ ઉપર વેણ લાવવું.” (પૃ. ૨૬૫)

“પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ‘વાંકડા વાંકડા પ્રશ્ન કરો જે, જેણે કરીને સૌનું આળસ ઊડી જાય.’” (પૃ. ૫૦૪)

નીચેના દૃષ્ટાંતમાં પ્રશ્ન કરીને તેના ઉત્તરના રૂપે પૂર્તિ કરવાનો ઉપક્રમ જોવા મળે છે :

“તે સ્વામી કેવા છે ? તો ગૌર ને પુષ્ટ છે મૂર્તિ જેની એવા છે, ને શ્વેત વસ્ત્ર પે’ર્યા છે, ને નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીના વેષને ધરી રહ્યા છે.” (પૃ. ૪૯)

શ્રીજીમહારાજે એમની આ ભગવદ્-વાર્તામાં અવાર- નવાર પોતાના ધર્મજિજ્ઞાસુ શ્રોતૃવૃંદને ધર્મતત્ત્વોની વિશદ સમજણ પ્રાપ્ત થાય તે માટે ઘરગથ્થુ દૃષ્ટાંતો; રૂપકાદિ અલંકારો વગેરેનો પણ ઉપયોગ કરેલો જણાય છે. થોડાંક ઉદાહરણો જોઈએ :

“...ભગવાનનો નિશ્ચય અને માહાત્મ્યરૂપી જેને ખટાઈ ચડી હોય તેની ચાર અંતઃકરણ ને દસ ઈન્દ્રિયોરૂપ જે ડાઢ્યો તે સર્વે અંબાઈ જાય છે.” (પૃ. ૩૮)

“અને જેમ પક્ષી હોય તે પોતાના માળાને મૂકીને ચરવા નીકળે છે તે ચારો કરીને રાત્રિ સમે પોતપોતાના માળામાં જઈને વિરામ કરે છે, પણ પોતપોતાના સ્થાનકને કોઈ દિવસ ભૂલીને બીજાને સ્થાનકે જતાં નથી; તેમ ભગવાનના ભક્ત છે તે ભગવાનની કથા, કીર્તન શ્રવણાદિક એવો જે ચારો તેને ચરીને પોતાનો માળો જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેમાં જઈને વિરામ કરે છે.” (પૃ. ૫૪-૫૫)

“અને જે ત્યાગી હોય તેને તો ક્યારો અને કંચન એ બેય બરોબર હોય અને ‘આ પદાર્થ સારું ને આ પદાર્થ ભૂંડું’, એવી તો સમજણ હોય નહીં અને એક ભગવાનને વિષે જ પ્રીતિ હોય તે જ સાચો ત્યાગી છે.” (પૃ. ૬૩)

“જેને પરિપૂર્ણ ભગવાનમાં સ્નેહ હોય ને તેનો જાણે-અજાણે ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજો કાંઈક ઘાટ થાય તો જેમ પંચામૃત-ભોજન જમતો હોય તેમાં કાંઈક કાંકરા તથા ધૂલ્યનો ખોબો ભરીને નાંખે ને જેવું વસમું લાગે અથવા કપાળમાં બળબળતો ડામ દે ને તે જેવો વસમો લાગે, તેવો ભગવાન વિના બીજો ઘાટ થાય તે વસમો લાગે; એવી રીતે જેને વર્તતું હોય તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ છે એમ જાણવું.” (પૃ. ૮૨)

“અને તે (પૃથ્વી) થકી જળ વળી ઘણું બળવાન જણાય છે, જે જળને વિષે પૃથ્વી છાણાની પેઠે તરે છે.” (પૃ. ૧૦૪)

“ભેળો રહે ત્યારે બોલ્યામાં જણાય, ચાલ્યામાં જણાય, ખાતે જણાય, પીતે જણાય, સૂતે જણાય, ઊઠતે જણાય, બેઠતે જણાય ઈત્યાદિક ક્રિયાને વિષે જણાય છે.” (પૃ. ૨૨૫)

“ત્યારે તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જેને સંત-સમાગમે કરીને દૃઢ નિશ્ચય થાય છે, તેનો જીવ બીજના ચંદ્રમાની પેઠે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિને પામતો જાય છે.” (પૃ. ૫૧૭)

“સ્નેહનું સ્વરૂપ તો મધ જેવું છે તે જ્યાં-ત્યાં ચોંટે અને દયાનો સ્વભાવ એવો છે જે, જ્યાં-ત્યાં દયા કરે.” (પૃ. ૫૪૭)

પ્રસ્તુત વચનામૃતોમાં આ પ્રકારનાં અનેક દૃષ્ટાંતો મળે એમ છે. જિજ્ઞાસુઓને આ ગ્રંથનાં ૮૩, ૮૭, ૧૦૪, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૩૭-૮, ૧૬૯, ૧૮૧, ૨૧૦-૧, ૨૧૩, ૨૧૮, ૨૧૯-૨૦, ૩૮૦, ૪૨૭, ૪૬૩, ૪૬૫, ૪૯૯, ૫૦૩, ૫૦૭, ૫૫૨, ૫૫૮, ૫૬૦, ૬૦૫, ૬૨૪ વગેરે પૃષ્ઠો પરનાં વક્તવ્યોમાંથી શ્રીજીમહારાજનું પોતાના મનોગતને પ્રભાવક રીતે પ્રગટ કરવાનું જે સૂક્ષ્મસામર્થ્ય છે તેની આહ્વાદક પ્રતીતિ થઈને રહેશે.

તેમનાં પ્રવચનોની વાણી કેવી ખૂબીવાળી, વાગ્લયવાળી અને પ્રભાવક હોય છે તેનાં દૃષ્ટાંત કેટલાંક સમજવા જેવાં છે; જેમ કે – ‘અને એ જીવાત્માને વિષે દેહ તો કેવી રીતે વળગ્યો છે ? તો જેમ કોઈક પુરુષ હોય તેણે દરજીને ઘેર જઈને ડગલો સિવાડીને પહેર્યો, ત્યારે તે એમ માને જે, ‘દરજી તે મારો બાપ છે ને દરજણ તે મારી મા છે’, એમ જે માને તે મૂર્ખ કહેવાય; તેમ આ જીવને આ દેહરૂપ જે ડગલો તે ક્યારેક તો બ્રાહ્મણ ને બ્રાહ્મણી થકી ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્યારેક તો નીચ જાતિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તથા ચોરાશી લાખ જાતિ થકી ઉત્પન્ન થાય છે, તે દેહને વિષે પોતાપણું માને અને તે દેહનાં માબાપને પોતાનાં માબાપ માને તે મૂર્ખ કહેવાય અને તેને પશુ જેવો જાણવો.’” (વ. પૃ. ૮૩)

વળી, બીજું દૃષ્ટાંત છે: “જેમ આકાશ છે તેને વિષે મચ્છર ઊડે ને ચરકલું ઊડે ને સમળા ઊડે (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૬ પર) (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૪ પરથી) ને સીંચાણો પણ ઊડે ને અનળપક્ષી પણ ઊડે ને ગરુડ પણ ઊડે, તોપણ એ સર્વેને આકાશ અપારનો અપાર રહે છે

અને જેને પાંખને વિષે વધુ બળ હોય તે આકાશનો મહિમા વધુ જાણે છે અને પોતાને વિષે ન્યૂનપણું સમજતો જાય છે, તેમ મરીચ્યાદિક પ્રજાપતિની પેઠે અલ્પ ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો મચ્છર જેવા છે અને બ્રહ્માદિકની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો ચરકલા જેવા છે અને વિરાટ પુરુષાદિકની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો સમળા જેવા છે અને પ્રધાનપુરુષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો સીંચાણા જેવા છે અને શુદ્ધ પ્રકૃતિપુરુષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો અનળપક્ષી જેવા છે અને અક્ષરધામમાં રહેનારા જે અક્ષરમુક્ત તેની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો ગરુડ જેવા છે.” (વ. પૃ. ૨૧૧)

‘એનું સિદ્ધાંત તો એ છે જે, નિશાનને ઠેકાણે તો ભગવાનનું ધામ છે અને રાજા શૂરવીરને ઠેકાણે તો ભગવાનના દંઢ ભક્ત છે. તેને તો આ સંસારને વિષે માન થાઓ અથવા અપમાન થાઓ, દેહને સુખ થાઓ અથવા દુઃખ થાઓ, શરીરે રોગી રહો અથવા નીરોગી રહો, દેહ જીવો અથવા મરો, પણ એને કોઈ જાતનો હેયામાં ઘાટ નથી જે, ‘આપણે આટલું દુઃખ થશે કે આપણે આટલું સુખ થશે.’ એ બેમાંથી કોઈ જાતનો હેયામાં ઘાટ નથી.” (વ. પૃ. ૪૦૮)

‘એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે મુમુક્ષુને સર્વ પ્રકારે ભજન કરવા યોગ્ય છે. શા માટે જે, બીજા અવતારને વિષે તો એક કે બે કળાનો પ્રકાશ હોય છે અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે તો સર્વ કળાઓ છે. માટે એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તો રસિક પણ છે ને ત્યાગી પણ છે ને જ્ઞાની પણ છે ને રાજાધિરાજ પણ છે ને કાયર પણ છે ને શૂરવીર પણ છે ને અતિશય કૃપાળુ પણ છે ને યોગકળાને વિષે પ્રવીણ છે ને અતિશય બળિયા પણ છે ને અતિશય છળિયા પણ છે.” (વ. પૃ. ૪૮૩)

“ને પછી પંક્તિમાં લાડુ ફેરવતાં ફેરવતાં શ્રીજીમહારાજે સર્વ સાધુને એમ વાર્તા કરી જે, ‘સાધુને સર્વ પ્રકારે ક્રોધ જીતવો. તે ક્રોધ કેવો છે ? તો જપ, તપ, જ્ઞાન એ આદિક સર્વ શુભ ગુણને નાશ કરે એવો છે. ને હવે જે નિમિત્તે ક્રોધ ઊપજે છે તે નિમિત્તને કહીએ છીએ જે, સાધુને માંહોમાંહી પ્રશ્ન-ઉત્તર કરતાં ક્રોધ ઊપજે તથા વાદવિવાદ કરતાં ક્રોધ ઊપજે તથા કોઈ પદાર્થ લેવા-દેવામાં ક્રોધ ઊપજે તથા કોઈકને શિક્ષા કરતા હોઈએ ને ક્રોધ ઊપજે તથા પોતાની શુશ્રૂષાને વિષે રહેતો હોય જે સાધુ તેને પક્ષપાતે કરીને ક્રોધ ઊપજે તથા અપમાને કરીને ક્રોધ ઊપજે તથા ઈર્ષ્યાએ કરીને ક્રોધ ઊપજે તથા આસન કરવાને વિષે ક્રોધ ઊપજે તથા ભગવાનની પ્રસાદી વહેંચવાને વિષે ન્યૂનાધિકપણું કરે ને ક્રોધ ઊપજે, એ પ્રકારે ક્રોધ ઊપજ્યાનાં નિમિત્ત ઘણાંક છે. માટે તે ક્રોધ જો મોટા સાધુને ઊપજે અથવા નાના સાધુને ઊપજે, તો જેની ઉપર ક્રોધ ઊપજે તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરવો અને ગદ્ગદ હૃદય થઈને દીનતાએ નિષ્કપટપણે કરીને રૂડાં રૂડાં વચન બોલીને તેને પ્રસન્ન કરવો; એમ અમારી આજ્ઞા છે.” (વ. પૃ. ૬૫૦)

આ ઉદાહરણોનું ઝીણવટભર્યું ભાષાશાસ્ત્રીય વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તો શ્રીજીમહારાજની વાગભિવ્યક્તિની જે આગવી લઢણો છે તેની અનેક ખૂબીઓ બતાવી શકાય; પરંતુ તે વિસ્તારભયે નિવાર્યું છે. કવિશ્રી ઉમાશંકરે ‘સમસંવેદન’ ગ્રંથમાંના ગુજરાતી ગદ્યની પલટાતી લઢણો લેખમાં તે વિશે સંકેત કર્યો જ છે. ‘વચનામૃતો’ ૧૯મી સદીના પ્રથમ ચરણની ગુજરાતી ભાષાનું ઉચ્ચરિત સ્વરૂપ કેવું હતું તેનો અંદાજ આપતો એક મહત્ત્વનો મૂલ્યવાન દસ્તાવેજ છે.

આમ, આ વચનામૃતો ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામીની લોકોત્તર વ્યક્તિતા ને લોકોપકારક વાણીનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે. વળી, તેમાં તત્કાલીન ગુજરાતની તળભૂમિના પરિવેશ ને પરિસ્થિતિનું દર્શન થાય છે. સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સત્ત્વ-તત્ત્વને, એના સામર્થ્ય અને પ્રભાવને પ્રીછવા માટેની શ્રદ્ધેય આ સાધનસામગ્રી આપણને આ ‘રહસ્ય ગ્રંથ’ પૂરી પાડે છે.

શ્રીજીમહારાજે ગઢડા અંત્ય પ્રકરણના સત્તાવીસમા વચનામૃતમાં એક માર્મિક કથન કર્યું છે :

‘અમે આત્માના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તથા ભગવાનના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ, તે વાર્તાએ કરીને જેવું એનું સુખ છે તેવું જ સુખ તો આવતું નથી, અને જેવું એનું યથાર્થ સુખ છે તે તો સમાધિએ કરીને જાણ્યામાં આવે છે તથા દેહ મૂક્યા કેડે જાણ્યામાં આવે છે, પણ કેવળ વાર્તાએ કરીને જાણ્યામાં આવતું નથી.” (વ. પૃ. ૬૦૨)

વાર્તા વાર્તા છે અને અનુભવની તોલે એ કદી ન આવે તેની શ્રીજીમહારાજને પાકી પ્રતીતિ છે જ. તેથી જ સૌ સત્સંગીઓ ભગવાન વિશેની આ વાર્તાઓનું શ્રવણ કરવા સાથે ભગવાનના સાંનિધ્યના સીધા અનુભવમાં પણ મુકાય એવી એમની અપેક્ષા રહે જ છે.

આ વચનામૃતોમાં શ્રીજીમહારાજની વાઙ્મય છવિનું - એમની માનસમૂર્તિનું મંગલ દર્શન થાય છે. જેમ શિક્ષાપત્રીની તેમ આ વચનામૃતોની પણ ‘પૂજા’ થવી જોઈએ - પણ શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસ દ્વારા આપણાં સૌનાં હૃદયમાં અને જીવનમાં શ્રીજીમહારાજનાં આ વચનામૃતોએ કરીને પ્રસન્નતાનો પ્રકાશ પ્રવર્તે એવી સદ્ભાવના વ્યક્ત કરી, કૃતજ્ઞતાપૂર્વક વિરમું છું. ◆